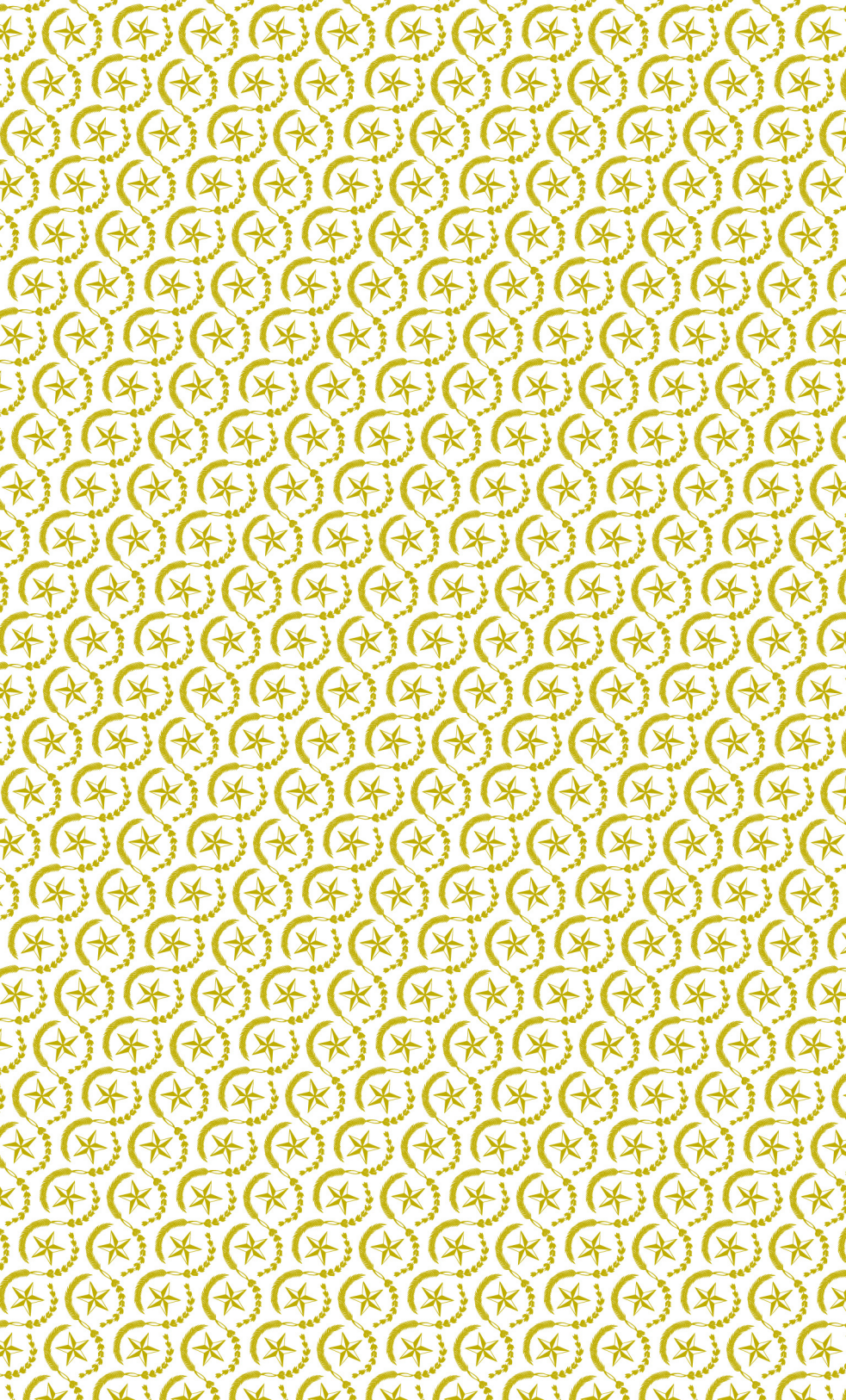

Concurso Nacional
de Poesía Guaraní

Ñamoingove ñane ñe'ẽ

Textos ganadores

En el Bicentenario de la
Independencia Nacional
(1811-2011), la Secretaría
Nacional de Cultura ha
convocado al Concurso
Nacional de Poesía Guaraní
Ñamoingove ñane ñe'ẽ.

El Jurado estuvo integrado
por los escritores Feliciano
Acosta, Domingo Aguilera
y Susy Delgado.

Este emprendimiento
cuenta con los auspicios
de la Sociedad de
Escritores del Paraguay.

Concurso Nacional
de Poesía Guaraní

Ñamoingove ñane ñe'ẽ

Textos ganadores

Concurso Nacional de Poesía Guaraní
Ñamoingove ñane ñe'ẽ
Textos ganadores

© Los autores
© Secretaría Nacional de Cultura

Don Fernando Lugo Méndez
Presidente de la República del Paraguay

Ticio Escobar
Ministro de la Secretaría Nacional de Cultura

Primera edición - Secretaría Nacional de Cultura
Asunción, julio de 2011

Organización del concurso:
Dirección de Promoción de las Lenguas y Dirección
de Promoción de Espacios Culturales - DGPCC

Coordinación de la edición:
Susy Delgado y Guillermo Maldonado

Diseño gráfico: Juan Heilborn

ISBN 978-99967-628-1-9
Hecho el depósito que marca la Ley N° 1328/98
Reservados todos los derechos
Impreso en el Paraguay

Cultura
Secretaría Nacional
Presidencia de la República

Concurso
Nacional de
Poesía Guaraní
Ñamoingove
ñane ñe'ẽ

TEXTOS GANADORES

Índice

9	Prólogo	7
13	Acta del Jurado	
17	Kuatia Resay <i>Lucino Rodríguez</i>	
119	Paraguái, che rekoha <i>Felicita Arenas de Díaz</i>	
159	Temiandu ayvu <i>Victorino Cardozo Ovandø</i>	
187	Korasó ñe'ẽ <i>Diana Raquel Ríos</i>	
215	Amã <i>Victorio Román Cuyer Gómez</i>	
237	Reducción San Francisco Lima del Aguaray Guazú <i>Ireneo Gautø</i>	
249	Chokokue Remiandu <i>Wilfrido Hugo Mendieta</i>	
267	Los autores	

Develando la poesía guaraní desconocida

9

La gestión cultural y otras tareas nos han permitido descubrir hace ya un buen tiempo, la existencia de numerosos poetas anónimos a lo largo y lo ancho del país, los cuales no han podido encontrar los caminos adecuados para el desarrollo de su vocación. La mayoría de estos poetas cultivan el guaraní como es natural, ya que esta es la lengua con la cual deletrearon el mundo en sus hogares y con la cual fueron haciéndose mujeres y hombres maduros. Y como también es natural, en esta poesía fluyen las angustias y los sueños de ese país que se extiende más allá de los centros urbanos, el auténtico *tetãygua remiandu*. Estos son los poetas *ka'ny* del Paraguay, aunque muchos de ellos derrochan una maestría comparable a la de los más consagrados.

Conscientes de esta realidad, en la Secretaría Nacional de Cultura hemos considerado necesario buscar algunos instrumentos para estimular estas vocaciones relegadas de la difusión y proyectarlas hacia el reconocimiento que se merecen. Así nació el Concurso Nacional de Poesía Guaraní *Ñamoingove ñane ñe'ẽ*, en los últimos meses de 2010, cuya convocatoria se extendió a los cuatro puntos cardinales del país.

El llamado surtió el efecto esperado y en el plazo establecido se recibió un importante número de textos concursantes, de los más diversos rincones de

la geografía paraguaya. Hay que destacar que las Bases del Concurso establecían la condición de que los trabajos debían conformar poemarios de 250 versos, o sea, obras que individualmente podían componer un libro. Nos propusimos una competencia con un nivel de exigencia apreciable, porque estábamos seguros de que habría una respuesta adecuada. Y así fue.

El Jurado, integrado por los escritores Feliciano Acosta, Domingo Aguilera y Susy Delgado, consideró que el criterio de juzgamiento de los textos presentados debía ser lo suficientemente amplio y flexible en cuanto al lenguaje, de modo a no discriminar trabajos que hubieran sido elaborados con formas no ortodoxas, priorizando en cambio, un contenido destacable y un nivel estético que hiciera honor al mismo. Con el ejemplo de Emiliano, el poeta que creó una estética singular, admirable, a partir del habla popular, transgrediendo los cánones académicos, el Jurado consideró que debía abrir la lente hacia las formas que recorrieran los poetas actuales, buscando las claves de sus sensibilidades. Y con estos parámetros, seleccionó los textos ganadores del Concurso que aquí se rescatan para los lectores. El acta respectiva, que acompañamos en las siguientes páginas, refiere las notables virtudes de estos textos, escogidos entre una decena de poemarios finalistas, completamente dignos de ser recogidos en otros libros.

La experiencia confirmó plenamente el pensamiento inicial que animó este proyecto: El Paraguay tiene admirables cultores de la palabra poética en lengua guaraní, que recorren su camino lejos de las vidrieras del reconocimiento. La cosecha del Concurso resultó muy rica y es profundamente grato recoger aquí una muestra de esa admirable poesía que late en nuestras campiñas y pueblos del interior, para el conocimiento y el disfrute del público lector. Es una forma de empezar a saldar la deuda que tenemos con esa mirada profunda que late en la poesía del Paraguay de tierra adentro, poesía que constituye un espejo en el cual podemos ver ese *yvypóra* que somos en el fondo de tantos olvidos.

*Ñane ñe'ẽ rupi jaikove, he'ívami ñande ypykuéra
iñarandúva. Upévare, ñamoingovévo ñane ñe'ẽ,
ñambohetia'e ha ñamombarete ñande reko.*

Concurso Nacional de Poesía Guaraní

Ñamoingove ñane ñe'ẽ

Táva Paraguápe, jasyrundy 8, 2011-pe oñembyaty hurádo pegua kuéra Concurso Nacional de Poesía Guaraní *Ñamoingove Ñane Ñe'ẽ* oiporavo haguã ñe'ẽ poty ryru iporãvéva, ojereruka va'ekue apytépe.

13

Omoñe'ẽ ha ohesa'ũjijo rire hikuái umi tembiapo, ojuhu iporãveha ha iporãtaha oñeme'ẽrõ ichupe kuéra jopói omoíva ko ñehenói guasu:

1. Jopói peteíha: *Kuatia resay*, ohai va'ekue *Roger Ramaba*. Oiporu haguére guaraní hypy'ũ ha ipypuku añetéva ha ombopu joja porã haguére pe iñe'ẽ.
2. Jopói mokõiha: *Paraguái, che rekoha*, ohai va'ekue *Vy'apavẽ Yvyku'i*. Ikatupyry huaguére pe ñe'ẽ guaraní jeporúpe ha ipytu puku haguére ñe'ẽ poty apópe.

- * Jeporavopy peteíha: *Temiandu Ayyu*, ohai va'ekue *Ava Ñemimby*. Ohesa'ũjijo haguére peteí mba'e sa'i ojeporúva ñe'ẽ poty apópe ha ojeporeka porã haguére mba'éicha he'íta hemiandu.
- * Jeporavopy mokõiha: *Korasõ ñe'ẽ*, ohai va'ekue *Diana*. Oiporu porã ha ombohyapu porã haguére ñe'ẽ guaraní.
- * Jeporavopy mbohapyha: *Chokokue remiandu*, ohai va'ekue *Mamorei*. Ojuhu kuaa haguére purahéi ñongatupy guaraní oguerékóva ha imandu'a haguére ñande rekoha rehe.
- * Jeporavopy irundyha: *Reducción San Francisco de Lima del Aguaray Guazú*, ohai va'ekue *Limeño*. Oguenohẽ haguére mba'e pyahu oñemíva ñane marandekópe ha omombe'u kuaa haguére upéva guaraní jopara porãme.
- * Jeporavopy pohá: *Amã*, ohai va'ekue *Mimo*. Ogueropurahéi porã haguére peteí mba'e techaga'urã ha ombopoty jera porãite rehe.

Omboguapy héra kuéra

Feliciano Acosta, Domingo Aguilera, Susy Delgado

Ñeẽ poty kuéra

Lucino Rodríguez

Kuatia resay

Aichejáranga mboriahu

19

Tereho epoguyguy reikuaávo máva máva
arapýre oikundaháva ohapy ñande viru,
rejuhúta poguasú, pokatu ñemoñaréva;
mandyju repy mimi mamohépa ojepuru.

Ha pe itýpe mboriahu omumu, ty'aimokā,
ñahendu iñembyahyiha, ijopívo ha itavy
ha yvate ñande uru, oiháicha kovoña,
omoã, ohekojojáva jovaive osokete'u.

Aichejáranga mboriahu, reisu'u, reisu'uvéta
ñemboyke, eñemboykevéta ndehogui oiko tesarái,
hetamíma anga rekái omandaséva ñe'ême,
ndereko juruhe'ême ha ojupi nanderechái.

Mboriahu ha kunumíme guarānte je yvága
ndohasáine je ju kuára kavaju rasa tuichágui
ha ipoja katu ijáguitarō oime yvága rokẽ
opyrúta ã ivirúva ága jaje'ói vove.

Eisu'unte reisu'úva ha Tupāre ejerovia
verapýpe oime hĩa ndéve ápe ipirúva,
Ñande Ru imarangatúva oikuaa nde kurusu,
rejuhu'ýva viru hetavépe hekovia.

Ani pechembyasýtei

21

Pehaãmbaiténe, pepoëpoëne
pe nde ahy'okuápe cha... ku pejuhúpa
jahe'oráve ha upéi pemombúta
ha tesa ykuágui týky noñehêi.

Pechembyasy'ỹnte cheamyrĩi rire
oimérõ ra'e napechembyasýi
araja aikovépe; ma'erã aipo
tesay rykuépe ne chembojahúta?

Ma'erãma ave pe te'õryru
ne pembotapáta, pejeityjeitýta
nachembyasypái, ha pende apytépe
ko che rekovépe chereko jaguáicha;

Ku aiko aikoháicha nachemomba'éi.
Ani pembyasýtei pe yvykuaitépe
cheñotý haguã, pypuku porã,
ha ni hypykuéke ani peipapa.

Mi pecheñotý cherekovetépe,
chemomba'e'ỹgui -sálaine- peje;
ma'erã gua'u che retekue ári
peraharaháta pe pende pytu.

Toĩmi omanóva pe ñande jerére,
ndaipóri ha'éicha, ndajaveguái:
ava ra'eve, popotĩ, arandu,
ha pe oikovépe toryjárõ oiko.

Péichako ñande tekove, yvypóra
ndajajo'apói ku mba'evetérõ,
ne ko'ytévante oñopehẽnguérõ
¡Mba!... jakaguai, ñañarõ ojuehe.

Anive ñasapymi

23

Che reindy avy'a, ryke'y, tyv'ýra,
sy, túva ha taita mayma peimeháicha
peguapýre áicha puhoe rovái
umi ogarokáre pehendu ha'gua.

Na ku ñembo'éicha che ñesa'yjijo
ha ko che ñe'ã oñesũpehéva
ko poyvi ahoja ñu kuarahy'ãme,
hi'ãgui chupe opaymi mayma.

Oíko oha'áva kuarahy omo'ã
maymágui hata hi'ári ojajáiva,
ipotígui yvága imbyja okeha,
omyeñoiva ára ha pyahu araja.

Jajesape'ána anive umi
iñe'ekuaáva ñanembotavy,
mboýma ohasa tata ñande ári,
térã ndajakáiri, ñapo'e jey.

Ára ahy'o

25

Ára ahy'o jahe'o rape
chĩõ kirirĩ, opu isapukái,
oyvapojaí, oñandu hu'y
hese katuete ou ojejoso.

Tembipurumýi mba'e mbarete
kysepe guasu ojepoguyguy,
oiguyru ha oity, ¡Hípa! oharyvo
vyvra oĩháicha, jahecháma okái,
hendy yvy áva, oñapĩ yvy;
ohkokytĩ, vaicháva ñandéve
teko'andu'ỹ, tekovesatũ,
tekoñe'ẽngu, teko'apysa'ỹ;
ndajahechakuaái ñande hendive
ñande rekove mbykyha avei.

yvytu juru oturuñe'ẽ,
imbarakapáy, osẽ oikarãi
sãpu kirirĩ, oñembyesavi,
pumbasy hu'y opoi ha oho,
arapy ohyvi mamõ ojejoso,
ñande apysakua ohapehasa
ha ãme oguahẽ, ára opoguyguy,
ikirirĩso, osẽ ijahe'o,
márõ kirirĩ, opáy ha opáy,
marõma okeve... noñesambotýi.

Márõ oipotave tekoha jaity,
tekoha aju'y ñaňapĩ hĩáva,
ñamoamyrýi tekoha pytu,
teko pytuhẽ aju'y rogue;
jahekañaína pytupa rape.

Arapy yvypóra hape'avyse,
ikucha'ã katuete hekove,
ndoguatái katui mbojoja oipotaháicha,
katuete ivãse inembo'y, ikechê, ijyke,
ivãite, hete ra'ãnga kuarahy'ã ojehe'a
ojuehe, ndahetúi, ndojojái, naiñeme'ei
iñakã ryepy ãnu'ũ, ndahapéi,
hesa ñema'ẽ rape jekutu mombyry;
nomañái, ndohechái, vaicha ndéve
oma'ẽgui opáy, opayháko opáy,
ndopaypáinte, hesa rape in'ypytyũ,
iñapytyũ rembiguái ndoguatái, oñesũ,
opo'ny, osapy, noma'ei, opayse,
ndopayséi, ndaikuaái, nomañái
hyepýpe ipype, noma'ei ijehe,
ndohechái hetepy, hatatí apytuũ,
hesay angapy, oka'ny iñe'ã.

Jahecha isagua'a, hesaite, iñarõ,
itie'ŷ, itarova, heroña hekove
yvyvóra eha; jepénte naisái
naisãsói, vaicha ndéve sa'ŷ
oikove, ne ndosói hekove apytíha
sãmbuku; ojejokua, ojepokua,
ojepykua, samboty, sajokuápe oikove,
ndojerái apytuũ, ne chuguípa pytũ,
in'ypytyũ arasy ha jasy kuarahy
ñoãsyngue; epu'ake ha epáy,
eityvyro ndejehegui ku tavy timbokue,
tojera pokuaha, pykuaha, samboty
ha apytuũ mo'ãha; tesakã rendypu
tomimbi ndepype, ha anivéma reke,
terepáy payete, taisãso añete
yvypóra, ava rekosã sa'ŷete.

Chakore ñane enfermera

29

Ajayvúta atupáitũ ñande sy, ñande yvúpe
ha tetã poyviã guýpe ajovasa ha tupânói,
ñemboépe takenói Paraguay che yvy, nde réra,
chakore ñane “enfermera” renondépe tañesũ.

Tojykýi apytuũ umi ñeẽ hyppyũvéva
ha te'i na aretéma ñande sy ojepoyhu,
marõvepa pytu'u pejuhu ñane retãme,
ha tetã memby ñeãme peikovépa oporandu.

Ña Le'o che kóina aju ko nde sarõy mbotýpe,
ro'api ñe'ëyvotýpe ku jopói vera rãngue,
ha'emínte angáko che mo'õ oime poguasukuéra,
atyha rupi oñe'ëva ku oloa tetãrayhu.

Py'a'emi hína japu oñehẽ koã jurúgui,
ndijavýipe mboriahúgui ojere ha ohechagi,
ohasa kañykañy mba'yru veraverápe,
ypytũ amo huguápe lo'uru ohoñemi.

Ndoikuaáinteko che sy mba'ete Chaco ruguápe
ku mboka ratapore kuimba'e rojahe'o,
tesapu, ñetyma'o, hyekue katu okápe,
ne oime nemitáhare ndepy'a, reipohãno.

Rehecha ñane retã poriahu memby mimi,
jyva'ári ojehekýi, oñopũ ñane ñe'ã,
mba'yru ku ogueroja tetakuére ojejapíva,
mitãite, ikyrĩikyrĩi umi ñúre he'õngue.

Hetave mba'éne oime naimo'ái che ha'epáta,
hípa ndéve iporapáva chéve ni naha'ãngái,
jahe'o ha sapukái, naipa'úi ku mbokapu,
opa oiméne rehendu, ipyahu, noñehãingái.

Che aipotánte opyta araja tenonderãme,
oiha ñane retãme pyahukuéra paraguái
ohayhu ha omomorãva sy ha túva chakore;
tesarái ñaña poguýpe peguepánte nahi'ãi.

Chakore ohoparaíma

31

Joyke'yva paraguái pehendúna ã ha'éva
che ñe'ãgui oñehéva che ñe'ã remimbyasy,
chakore túva ha sy pokãve, ohoparaíma
ha ko'ã hembymimíva pytu'úpa ohupyty.

Gueteríne oime oisu'u petý hũ rove roguéicha,
ñorairõ te'ë guaréicha royrõ ha momarã,
ndaipy'ái ahẽ ava hajevérõ hesekuéra
ojoso anga kyséicha jejahéi, omokõuka.

Ñande ru tujamimi, ñande sy i'guaigui rasáma
oguatañesũ, iñepãma ha hetejero'ami,
ndoikuaáinte ahẽ memby ku voli rovái hendýva,
aña ikũgui ohypýiva ñande'yva rata'y.

Oikuaa nga'u ra'e tekove rape apýra,
hu'yeta hata rendýva, mba'etépane oime
hata'ype «Lucifer» hatakua guive opoíva
ojo'a'ári oitýva tekove kyrýikyrýi.

Ñaimo'ã ku angetete mbokapu mive ahendúva
mbokavusu ihu'úva, naimo'ãi upérõ che
hetaite ára rire vy'a'y ha ñembyahýire
ro'y, ama ha topehýire ága ãva ais'u'ha.

Ajuhúneha araja jejahéi ha ñemboyke,
ambyasy, cherasẽse, naiporãi ko tembiasa,
márõ oime pyahu oikuaa ñorairõ ñarõ rape;
tapeho pehechami, ne'irãngái oje'opa.

gvate poyvi pytã, morotĩ, hovy jajáiiva
mitãmícha ijurujáiiva rehecha ku ohasa,
opyta ha ojovasa, oñesũ ha otupānói,
ndoipurúi tovamokõi, ndojoguái ko'ağagua.

Oipe'a iñakāhoja oñakāitymi ohasávo;
ndohechái tembiecharārō ipyahúva tetāygua
tavaygua, mburuvicha peteĩtene vosápe,
mavave ñane retāme chakore nomomba'ei.

Mbyry'ái, ro'y, ama, ñembyahýi, ke'ỹ, y'uhéi,
angata, techaga'u, kueheve guare tata
porekue ñarō ojuhýi; vaichánte ã jejahéi
rekovia ã tapicha jepoyhu ombojevypa.

Che akāme ipyahupa ahasava'ekue kuehe,
ñorairōramo guare mba'yru mboka jovái,
mba'yruveve rata ihu'úva hembí'u;
yvate guive ko'ága peipuru orerehe.

Rehecha ku hendypa, vaicha ára ojepotáva,
naipa'ũija tatauáicha, iñarō ku añaretã,
ñaimo'ante oky tata ohyvíva ñu resáre,
agave agaheránte nderetembokua, repa.

Vaicha chéve ku opáma ñorairō ága guarã,
chakoréva tetāygua jaheka toikoporã,
toguapymímana léipe poyhupy ha terekua
ha hí'ara tahu'ã porãite, py'aguapýpe.

Ani ága yvy guýpe, iñamyrĩi are rire,
ne gua'u ñamomba'e, ñamosũ, ñambotuicha
jaje'ói jajerure, toguapýke herakuéra
kuatia itajuichaguápe ha ağaite ñamomarã.

Chakore reko'asy

Hetaite rire ohasa'asy, ro'y, ñembyahýi
pyharepa'ỹ, mba'asy, y'uhéi,
kuarahy'aku, ama, topehýi,
tesay, ke'ỹ, tasẽ, kane'õ,
hese ipopeno ñande jejahéi,
jaiko ñamboyke, ndajahechaséi,
chugui jajere, ñande jeguaru.

33

Upéva jajapo ku ndajaikuaáigui
tatakua hendýva, hu'y ratapýi
mbokaita jurúgui ondyvu te'ẽva,
ñorairõ tuguýpe ombojovahéi.

Ndachereroviáirõ eja ha emaña
hekoha apĩ, tapýimi paguépe
kochõ sorokue, inimbe pygua
chiãmbami ári, ahoja vaimíme
ojejaho'i, hugua koty'ipe,
platomi karéi, pygua ky'amíme
yvýpe okaru, tembi'u he'ỹ,
ku kosído hũ ha arro popo.

Kóicha jareko ko'ã Chakorépe
oiko vaikuépe, ohasa asy;
oiméne oupa, ojevyv y iñakāme
tatapýi mboka ondyvúva,
mbokapu ava opoyhúva,
pire grupẽicha ombokua.

Che ahoja, che yvy

Che yvy Paraguay, ndéve ahenduka lápigui osyrjva,
che retārayhúgui cherakatejva akói nderehe,
na ndaipotavéigui itasā ipópe nde kupy apytíva
ha ojuka ndepýri márō ne memby kerandy koẽ.

35

Che koápe aime jepémo oime na'ymaguaréicha
ku kyse akua ha mboka che pópe, romo'áva'erā
anianga avave umi ñandejva oike ndepuru,
yvy ha yvu nde reguerekóva ojapyhpa.

Ñande rumimi, ñande sy ġuaigui ohejava'ekue
iñemoñare ñane retāpyre omumu, omuña
mayma pytagua, oipotava'ekue nde rete pehẽ,
piko che ahejāta ne karameġuáme oiguyru, opoẽ.

Máva ahẽ akāme pa oime oike áġagua mayma,
huguy ombotavjva iñapytu'ũ ha ou omomba'e
ñanemba'ej mba'e pararā, hyrukuerei
ha omboykete ñane purahéi, ñane avañeẽ.

Upéicha rupíko ko ñane retā ndaijeheguivéi;
ojeko ambuére, viru oipurukáva, náma ohuguy'óva
ha omoñesūkáva ichupe hovái, tojapo oja póva,
hogapypeguáicha ojeguyguy nágui ipu'aka.

Jarojevymína ára yma guare Caballero, Iturbe,
Molas, Francia, Yegros tetārayhupópe oipe'ava'ekue
apyka guasu España poguýgui ha ome'ẽjvéma;
upéicha avei ñañoptytvōmo tañanesāso.

Che ñe'ã roky

37

Hatapýi che ñe'ã, che ñe'ã ojepota,
oheréi che ruguy, oñopũ che angapy
ombokua ã yvu, ysapy oñehẽ,
pe Tupãne ohypýi mara'ỹ hovasa.

Péina ága oipapa kuarahy guypegua
ára, upéi ojuhu Ña Seva ojora
ypy hague ipuru'ã Ña Hilaria imembýpe,
mokõipapo arahápe jasya ku ojajái.

Na sāpu ñaikaarãi, purahéi ñamombu,
poapypa rembotývo hu'ãỹva vy'a
tojuhu ne angapy, taipoty ku tory,
mborayhu nde ahoja, taipuku nde guata.

Poteĩ ne memby tojere nderehe,
na Pitota eju, nde ha'e ijypykue,
Kiko nde upe rire, Oscar ku mbytere,
na Alfredo ha Gume Nidia nde ipahague.

Tapejáke mayma pehetũ, mochichĩ,
tojoguáke mitã juavĩ'u jyva'ári
pende sy toikuaa; momba'e oikovépe
iporã, ani upéi amove ñambyasy.

Nde che sy ndepo'a mborayhu ndeaho'i,
na py'ỹinte ahendu ku ijuru renyhẽ
ne memby omombe'u, nde rape omomba'e
na isy ombotuicha; ha añete, che arovia.

Nde ha'e ku kuña aju'y apytere,
mba'apo, ku apyka ndoikuaái nde guapy,
putu'upa ipoja; retutu, tavahu,
jeheka, mbujape ne membýpe guarã.

Kái Kota nemoirũ, mborayhu pembyaje
mboy ára ko'ẽ peipapa oñondive;
hekoviakoviapa, ha ága péina ou
pehẽngue, ñuãsyngue nendive ovy'a.

Che retã, che sy

Che retã, che sy, ko nde jyva ári ku chemyatimóiva
ha ne kunuũme ajuhu akóinte ahoja akuvy,
ndahĩãĩ koẽrõ romoporeũgui añandu ro'y
ha ajuhu amáicha cherovajohýiva che resa yvu.

39

Mávane iporã ambue yvy ndéicha ko arapýpe,
jahechárõ hína oipyso nde ári Tupã ijahoja
hovy ha ipotíva, koẽ ojayvýva amo aramboypýpe
nde kuarahy piári hata rendypu oñohẽ haɣua.

Pyhare oguahẽvo omimbi, ojajái mbyjaita nde ári,
ha ne ñasaindy ne ñu, nde ysyrýre, ha'ãnga, iñasãi,
ñañandu vevúi oipeju yvytu ku purahéi piári
mombyrýgui oúva mbaraka ipepóre, ohupi, omyasãi.

¡Ha che Paraguay! Nachekane'õi ne memby hekópe,
nde aomi pytã, morotĩ, hovy yvate ovevéva
re cherovayvávo, poiñembo'y ajero'a'ýre,
hatã añembo'e, che retãrayhu ndéve ahechauka.

Chokokue, ava poriahu

Chokokue, ava poriahu... ¡Ha kuimba'e!!!
Nde pyapýgui ipoty Paraguay ko'e pyahu
¡Hípa kuña! Che sy ha teindýra
katupyry, mba'apo chokokuéva avei.

41

Ahendu remochichí, remoñe'e ne memby,
temitýeta hovyúva ne iñe'áme opu'ã
katui ehyvykóigui ijyvy, hekoha,
ipoty hağua ko'ērō ipype tetārayhu.

Kuimba'e chokokue: jerovia hopevy
nde retére ava. Rejahu ndery'áipe,
nde ry'ái ku ama ohypýi ha omye'ōva
tetã membykuéra yvy oñemitýha.

Nde pógui opu'ã poyvi mbytetépe
jojapy, py'aguapýpe ku Leõ osapukái
yvyrarakã pa'ūme mbyjaite ojaíai,
ojehai pe ijerére Tetã Paraguay.

Kuñami chokokue: avave ndohechái
rejpóva teindýra, kokuépe rejeity
remye'ō pe nde typói remokávo nde ry'ái
ha upégui rejeyvývo tatatí nembyesay.

Tataypýpe reipyvu hí'upy asajerã,
hesatūmantēvarã nderehe oñe'ëreiytýva,
ne ñe'ã omoñanandýva pe yvy ojeyvykoiha;
anivéma nderypýi karuguágui, tujurýpe.

Ndohechái ne angapýpe opupúva y sakã.
ku vokóike omboje'ōta omō'áva ndehēgui
hendypúva kuarahy, nde yvápente ojaíai;
chokokue poriahupýre, anivéma jajahéi.

Nde ry'aikue rykuerépe rehypýi haguã tata
nderehe ojepotáva anive haġua rekái,
ehyvykóike nde yvy, taikyra, taijavevo,
taipoty ne ñemitý, topu'ãve Paraguay.

¡Ha che yvy Paraguay!

¡Ha che yvy Paraguay!... Nde, che sýnte avei...
Che, ne memby... Nde rete pehé...
Tupã ndehogui chéve che'apo...
Che ha'e nde yvy akytã tee,
ha nde retepýpe ajeyvyva'erã...
aheka haġua yvykua'imi
che tanimbukue oñeñotý haġua...

43

Che ahase upépe, na tajehe'a
ndejehe che yvy
che nde yvytimbógui ajera'ypy....
nde jey'arã che ha che nde jey
che retã, che sy, che ñepyruṅgue...

Ndepype avei ku ko'ẽ ajuhu
ku omboy'uhéiva che rembipota...
nde rete ambovo, náma añemitý,
aity ndepype kogaty ra'ýji:
mandyju, avati, kumanda, arro
manduvi ha yva...ndepype opu'ã
ha okakuaa, hokyũ, ipoty
ha upéi hĩa...¡ha che kerandy!...
apu'ārõ che, repu'ãne nde.

Kokuegua mayma ku ndopytu'úi,
ndohejái iko'ērã, ku hakuete jave
kuarahy hendýva guýpe
térã ku araro'ýpe taro'y, to'ela
na tamora'e oipejupo'i
katui oñemitý, opu'ã hi'upyra
omuñáva ñembyahýi
ikogatypegua ombyaty, omono'õ, omyapesã
ha ipa'ũme oipovã ipotýva ku vy'a.

Nahĩĩainte jaikuaa oĩha ovývo
ne membyetaite paũme
ipy'ape ojaturúva hãĩ jováiva jarara,
hãĩ rapógui omondykýva
ku hendysyry vai oha'áva ndejuka.

Iporáva'erã jaju jaheka kuarahy'ã
ko ñande poyvi pytã, morotĩ, hovy jajái
ahoja porãite guýpe...
py'aguapy, joja, sasõ
ani jahecha ojepyso
ko tetã rete amyrĩi,
tekove hayhu'ỹha pópe
ne oikógui jaheipy.

Hechapyre, hechapyrã

45

Ku aimerei rãngue aguapýva che apykápe
ha oúva che akãme añemoíma ahai,
Ñandejárapa omoĩ yvypórape ojajaíva,
hendypu mimbi jováiva ku yváicha hesarã.

Omaẽ, ohecha haɣua mba'e rei, vyrorei
ha oiménepa avei apysa ombokua jovái
ku ava ndahekopái ha umi oimba'ýva,
ni moñái ojapo'ýva yvypóra rembiapo.

Hĩyve omono'õ, hembiaporeireíne,
aɣave ha ojavykýne ma ave imba'e'ýva
ha ikasõmbukupá'ýva hapichárema oñe'ẽne,
ha upéi juruhe'ẽme nde'apíne, nembokua.

Ymave chemandu'a aguapými óga rokápe
che resa pe arandukáre haipy asa'ýjijo
ohasávape ojopi, che'api ñe'ẽreitýpe,
je aipo aleeteígui ikatu añepohãno.

Ne kaũ ojepopia'o, áɣante je chetavýne,
pe tapérema aguyguýne pynandi, aju ha aha,
-pa húlano rehecha- je ha'éko peichakue
opyta ha áɣa ndépa péicha ai repytase.

Eguatána ha ehecha ku ñepã ha tesa'ũicha,
he'íva ku ñe'ẽngatu ñahendúvami oje'e,
mamoite peve oguahẽ yvypóra resa'ã,
pe ojapóva iporãmíva ko gvy ári nda'ijái.

Reipekágui aranduka mbykymi ko'ẽ ñavõ,
katuete ku oiko'õ ohuaĩ ha oje'óivape,
ko'ýte umi nde rogayguávama katu nomokõmbái,
ha hesápe ndohechái na tove taiko'ẽmba;

Mba'upe onambipoka, na toĩke ku hyjúiva,
ha opa hesa ykúva jepe oiménte omañami,
iromívante toĩ ha'e upépe iko'ẽmbáta
ha nde'iri peteíva itavytaha avei.

Na tove tojehecha rekay'u rambosa ári,
kakuaáke topuka, angaipa huvicha'ýva,
momba'e, opave'ýva, ombotuicha vyrorei
ha tandeapysamboty nde rovái ku mba'epu.

Pararā ñaikumby'ýva ýrō katu taitie'ý,
néi, kuña toñakamby ñemomýime kuimba'ére,
nandiparai ojuapére sapukáipe ojeroky,
na hemóima umi ġuaĩgui, lepiju taijurujaĩ.

Ani angánte paraguái taitavy, toĩ hendápe,
nde rypýi ñe'emeġuáme ku guarania, polkami,
upe ñanemba'emi, ñanchirijoa ipúrō,
ne ko'ýte ñahendúrō pumbasy kate mive.

Taipohýi, taipohyive ho'umi mba'éro hína,
ohendúrō, ohendumíva ke taiputaipu jey,
taheta karamambe, taiporā iporāháicha
pe ohenduva'ekue jeýnteke chupe toñemoĩ.

Mávapa ñanembo'e jajahéi haġua ko'äre,
jaikopa ñane akäre, ñamboyke ñane mba'e,
rehechávapa ndave tapicha ko'aġaguáva,
iñakāngao oipe'áva ikakuaaġuave rovái.

Náma opa tetārayhu ha hetāre omba'apóva,
ha avárō nde'apóva ne sa'íma jajuhu,
ñainupáne ñande ru, ñapu'áne ñande sýre,
térāiko apyve'ýme oguapýma Ñande Ru.

Peguapýva pehendu ā mba'e ápe ha'éva
ha amove omoñe'éva, ñamboyke tekotavy,
ñapu'ā jaityvyro ñane ánga yvytimbógui,
jaipyhéi ñane ñe'ā ha arapy ñamyatyrō.

Hembiaporeireíva

47

Che angirũ, che koty'y ndaha'éine arandúgui
katuete ñamondykýva kuatiáre temiandu,
otykýnte che ándu ku peëicha ndajuhúigui
sa'yjjo, akāngurúgui ojapóva ñeñoirũ.

Jahecha ha ñahendu ono'õrõ ojuaveguáva,
pukapo ñemotie'yjme, hembiaporeirei,
mba'eve taiñarandu ha itavýrõ pya'evéma;
pirehũ ha piretĩ ojapóntene avei.

Vy'ahágui tojeyvy, lepato ijaohũmbáva,
ipekuéguio pe tape oñuvá, oñasaingopa
ojuehe ha osapukái, sarendy, jaguahasyicha,
ima'eme nemondýiva, ohasávape omondýi.

Hesa'ã hague ojopy, ku «peaje» ojeruréma,
ã ahēndie ipya'evéva reku'e ha ndekutu,
sa'yju, akāmbuku mba'eve, itenondéva
ne yvy ombyavevóta, jahavévo ijetu'u.

Pytújávo pe tapére ha'ete itarovapáva
maymaite mitárusu, mba'ygrúpe tonõõ,
tosēmbáke ojuapykuéri, tahendýma ojuapýri,
tokapu, topereréke, hatatíha ojuru'o.

Ha pochýke tojapo sapy'a ku rejojáirõ,
na upépe jaheihárõ hatáve omokororõ,
omoñembo'yambo'y, omyasē ha ombokapu,
rehendúko ihu'u, ndeapysambotymboty.

Sapy'ánte ku ho'árõ, opu'ã oikytykyty
hakájái, oñakamby, uguapy, omokororõ
ha hendy jey tapére, hatávéntema oho,
ne mba'épa oiméne oiko ã, itúva ha isýgui;
sapy'a opoírõ pýgui, jahe'o, tasésoro.

Oimevéko yvyvo nahendápei jajapóva,
ñande ára ku ohóva ñambyaty rângue arandu,
jaguapy téle rovái ñandesayku peve;
aranduka ñemoñe'e mombyry ñandehegui.

-Anga chetavy voi- pya'e osẽ ñande jurúgui,
mba'apo ndajajuhúgui jajuhúva ja'a'o,
oime oiko jeporavo mávapa oike pyahúta;
opa umi ikatupyrýva opytáma omba'apo.

Ojováí ñande apysa ñambotýma ñane kuáme,
térãma ñande apysápe ñamoí ku mba'epu,
na ani haġua anga ñahendu pe ñande rúpe,
ñande sy ñe'ẽpohýipe pe hi'anga ñaño'pũ.

Sapy'ante ongururu ha oñe'ẽrupi'imi,
ombo'e ñesãmbyhy maymave ñemoñarépe,
royrõ, juru'atãme ne ñasẽ ñambohovái;
ijapy ndaijaikuaái mamo ahẽpane okapu.

Ne ko'ẽrõpa jaju jaisu'u pe ñande sy,
ñande ru ha kakuaáva ã rasy juru pore;
Ñandejára tukumbo ne oime upe jave
sagua'a, hekopa'ỹvagai ohapy pe ipire.

Naiporãiko che ryvy, che reindy, joyke'ykuéra
ã ñane ñepyrũnguéra ohendúrõ ohendumíva
rema ñañembohory; pe ñande jahecha'ỹva,
ñahendu, ñañandu'ỹva ne ra'éma ohasapa.

Che ahecha, ivaive avajte rembiapo'ỹ,
ñande'ajupa'ỹakue, taha'e tuja ġuaiġui,
jajapo mba'erei, avatére ho'a'ỹva
ha upéi memby, ta'ýra ja'a'o, tova'api.

Ñamboysúitarō etei yvypóra ojapóva,
 ndaha'éi meme iporáva jepe oime ndaopavavéi,
 jajuhúta ndosovéi kuation ári ondyvúva,
 jahecha ha ñahendúva, haiha apýra ry.

Apu'ātama amboty che ñe'ã ayvu syry,
 ndaha'éirō apyve'ỹ amove omosãmbyhýva
 na jajúne ojuapytépe ñaño hendumi jey,
 amoingéma che hu'ỹ ko che ánga ryepýpe.

Na upéi puraheipýpe mbarakáma toño pũ
 ondive ñasa'ỹijóva, ikatu ha'gua ko'ērō
 oiko'õmi korasō ha omomýi apytu'ũ,
 tomombáy ñane ándu ha arapy tomyatyrō.

Hĩ'agui jeýma jeporavo

51

Hĩ'agui jeýma hína oikoha jeporavo,
atyraite ou ha oho itavahu, itarovapa,
oñokarãi ha ojosu'u omumúko ojupiséva,
herakuã te'ẽma téra, ta'anga oñemboja.

Ijurujái ha opukavýva, ohasávo oñakãitýva
ha horýva jahecha, nderecha, ndekuaaite
ndepete, ndeapichypa, ha ijerére nde aho'ima
jagua'i, tembiguaikuéra, ndopavéi mongele'e.

Oñepyrũ oñemboveve ao pytã, ao hovy,
ao para, tamorotí, jahecha oñombohovái
náma ága ñokarãi, omomýi tuguy pochy
ojoyke, ojokypy'y ojupe noñe'ẽvéi.

Haje oime tavypaha pyko'ẽ ñandejo'o,
ága oiko ñemboja'o reikuaáta ipohúva,
na ko'ága ndeapichýta, neretũ, ndeapetepáta;
tojupi katu ha upéi jahechánte ndekuaápa.

Jahechárõ ã mba'épa ñande ku jepoyhu,
py'arópepa jaikóta jaikohápe ojuapytépe,
ha upéi amo hu'ame tajaikemi jejopýpe
na gua'ukohína hesekuéra jaháta ñasaingo.

Taja'a techavaípe, pyharepyterei
ne ásyngue mante ojeréta nderehe che angirũ,
ha'ekuérako ojupi yvate ha oñomyenda,
okaru ha oiko porã ha ombyaty guive viru.

Kolo'o ýrõ chovy, taha'eha'éva ao
Parlamento-pe ono'õ, taheta, tahetave
imbarete ha oñoma'ã, taimonda imondaháicha
na aráka ka'irãi ohetũta ni ipyrũ.

Hajéko nde ñande tavy ha eteínte itavyvépa
tavaygua jahechapáma. Ojupívante omonda
ha omboypi ñane retã, okambu ha oyguy'o,
hypaitepaite peve oipytepytevéanga.

Ha ñande katu jake ha jyva ñambojuasa,
kirirĩ pokatu guýpe jaisu'u kojoja'ỹ,
mboriahu ha moõpi kuarahy rataindy guýpe,
jahejágui ikatuvéva ojahéi ñanderehe.

Ikaramẽguáva

53

Hasy hasyvéva anga ojejosó,
ojakutupa cherehe meménte
hu'y rembi'u, che rete oipoka
ku petjicha iróva, tukumbo pore
ha'ógui otytytjiva, che ro'ógui ai
hesay, ijaysy, itái chejopíva,
ky'jine ijurúpe, che ahy'ópe hái
yva aju'j, ajuhuseve
che kũre omombúva, ñe'ẽnga ky'a
ahova'apívo maymáva rei.

Vare'a añandu ojaojohéirõ
che py'a ryepýpe oipepy, oipoka
ha che ropepíre osaingo ipohjiva;
andu ohekjiva, topevy ñuhã,
mamópa aimoã ra'e ahupíta
kurusu pohji kane'õ oitjva
che ati'y ári, ku he'õnguede
ou chereja, inimbe oimehápe
ojetepyso aju ajuhu; ã che retyma
osososóva, pipo ikane'õva
chéicha oíva'erã ikurusu guýpe.

Che po havara, oñekytimbáva
kyse ha kũimbére che kuãpa iñuhã,
jukeri pyapẽ: hakuaju karéva,
ijaveguaiténe ku mbarakaja,
ha'ete voi ku ndachejyváva,
añandu reínte vaicha osaingo
mokõi yvyra kangue, karaku,
huguy ha ho'óva ha ipirerei,
ku ojhji rupínte anga amongu'e.

Ore retakuére ayvu, sununúme
roho ha rojúva oñondivepa,
ro'a, ropuã ne ijetu'úgui,
ndoropytu'úgui roikuaa haiha;

jepevémo hina ipohýi ko'áva,
ku ndorojuejáiva, ro'u, roisu'úva
toroisu'upa katui ojoyái.
Tupã oity ko'ẽ ha nderepytáiva,
ndaipóri oguatáva, háime reveve,
ty'airy osyry, pirery oñehẽ,
ñande ao hykue, jukyry ndopái.

Umi mburiv'i etei omboróva,
kakuaa oñe'ẽ, hatã osapukái,
mokõi, mbohapy oĩ oma'ẽva,
ndojapoporãiva héra ikuatia;
che chere'õngue, na name'ẽvéima,
amondohoitéma añandu porã,
ku jepojepópe reju ha rehóva
ha mamohẽpa añaite hu'ã.

Po'ave ha'gua aive vaíre
pore'ỹ pya'e oja chejura,
chenohẽ upégui, chemomombyry,
ha umi heruguãre hetaite aheka,
ajecha jasýicha mbyja kuéra guýpe,
oíma upéi pya'e chemboykéva,
opyrũpyrũ népa cherecha;
mbyjave ohupígui ijatĩy ári chehegui hikuái,
ne chemomarã; he'iva voíngo
ehupi pe máva, tendota apykápe
máva añetetépa reikuaa ha'gua.

Heta ahasa ivai iporáva,
ikarameguáva ko'ã tembiasá,
namombe'upáiva umi atyháipi,
upévare ága amonguatia.

Imemby jopara'ỹ

55

Nderehénteko ndo'ái ou kóicha ojejapo,
hu'ỹ saite ojejoso, jovasa'avý ha aña,
tesaráipa ñande sy Ka'akupéguianga oiko,
ndoikuaáiiva ñemboyke sy memby jopara'ỹ.

Nderehe ho'a che yvy ndepo'a jevyevy,
poriahuriahumimi sýrō angáko nemoĩ
Ñandejára ha rejuhu nemboypi, nemomaráva;
che ha'énte ndoikuaái mba'etépa reisu'u.

Ndéicha sy mante oikuaáne mba'épa py'a oñopũ;
mboy árapa ohasa karuguáipi hymbaguéi,
topaã pe imba'ýru, iku'a guive tuju
ha ohupyty ipytĩ'a ysýry, hoy'u hoy'u.

Ijasaje ha ipyhare, ha iko'ẽ jevyevy,
mbarigui ha ñati'ũ ho'upáta pe ipire,
okambúvanga hese, popý'ỹi mbutu karu,
ojopi ha ohuguy'o ñande sy rete ñyñ'ỹi.

Peichaite nde che retã rehasa jeasa vai,
ndepurúva ku heta, ndepytéva hetave;
oġuahéva'erã ko'ẽ okuiha ndéve poja
rejuhu nderaperãme po'aita yva'aju.

Ha ohekýiva ndehegui ñuvātĩ akua'akua,
naimo'ãinte tesarái nde kokuépe ipotyha,
ha po'águi ñemboyke hapoitépe repyta;
chepypéko ojepota ku po'a hĩãguiha.

Po'apy kerayvoty na tajýicha ipotyta
ha nde pópe oheja ndijavýiva arapoty,
rejuhúta yvotyty, nde kokuépeko ho'a
jajuhu ku temitý ha koga'a yvapegua.

Itasã jera

57

Angeteherãnte ama oñepyrũva,
opi ha opieténe ára porãja,
mboriahu ñe'ame mba'asy oñopũva,
amangy opũva ku opíva'erã.

Opu'áva ikéra ne ndopayporãigui,
ndohechaporãigui áva oiko hese,
anive jake japáyna yvypóra,
ani umi opáyvéva ñandepuruse.

Araka'etémo mboriahu ipo'áne
itasã oyoráne isãso haġua,
amove Tupã ñandereraháne
ñande resay opiete haġua.

Jajuhu haġua ñane angapýpe,
ha ã tesaýpe pytu'u apyka,
jaguapyva'erã arajavetéma,
ñaipovã iporãva anive angaipa.

Che retã, che inimbe, ndepype añeño
pytũmbývo ake, koětívo apáy,
ndepype añemitỹ, kuarahýpe akái,
kuarahy hiãha ndepypénte ajuhu,
ndepype apytu'u ha nde pýri apu'ã,
kuimba'e hekovéva chehegui ága oiko
na nderehae che sy mokõiha.

Ne memby mavave nahiãí, nahiãí
remombo tyre'ỹ, ndehegui ipore'ỹ,
opo'o ha oho mombyry ojeheka
hiãgui opu'ã; heta ára ha'e
ndepype ndaipo'ái, ndojuhúi koẽju,
mboriahu, jepoyhu memetére ipojaí,
itavy, iñembyahýi, ijopívo ha oho,
ouse, ndikatúi ku hepýgui jeju,
oime isychaga'u, iñe'ã osapukái,
ha hasẽ, ojahe'o, hesay mombyry
oikyty, ojohýi, oimeháicha naikái.

Ymave tendota, imbarete, ipopohýi;
mi chupe ndahetái iñe'ẽme jepe
ku hu'y ombohováí. Aãagua iñembyahýi,
okambu, ho'upa kamby'ỹre oheja
tetãyguápe hikuái, pe Tetã Viruo
karamẽguáme opo'ẽ, karia'y ombosope
iviru, omondoho, ponandi oheja.

Moõ oime? Jepeve ha'ekuéra iviru
hy'ái'ỹ repykue, imboriahúne hikuái,
ijopívo hiãnga ha inandi ikorasõ,
tuichave mboriahúgui ombyatýva hikuái,
amoveve guarã mba'eve nahembýi,
nombyatýi mba'eve; ombyaty tatapýi
ogue'ỹveva'erã, añaretãme oime.

Mboriahu katu oime ojogua pe yvága
henyhê ha omumúva temitỹ ha itajúgui;
omimbi, hendypúva apykápe oguapýta
ijave porokuái ne upérôpa oime;
haperã ojapóva ojuhúta amove,
pe amo apyveỹme naiñemóiri vy'a.

Po'aỹ sã mbyky añandu oso pota,
kuarahy hĩ'agúima tesakã reruha,
jahechátañaína koětĩ ogueỹva,
anive pytũmby jyva'ari jake,
jyva'ari japáy, tesatũme jaiko,
tesatũ ñamano, mba'evérõ japa,
mboriahu ha tavy rataypýpe jakái.

Hu'ã sapy'a ã ahê araja,
Tupã pópe ñaime, ku koê iporãja,
ko yvy Paraguayre ohasaraka'e
ohypýji pokatúpe ipo'ave hağua.

Añeínte oimoã oimeha imemby
hĩ'anga imeğua'va, itĩ'eỹ, ipoky'áva
ojahéiva isýre, oroyrõ ha oinupáva,
osapoê ha oñamíva, ohykue'okue'ovéva,
ava ã otĩỹva máva ahê toimoã.

Áğa opáta ko'áva, japaypa sapy'a;
naimo'ãi ásyngue etaite jejahéi,
ko'asyeta rire tĩndyhápe jaikóta,
apokytã ahy'ópe ñe'ëita omoamyrỹita,
kirirĩ jaisu'uta; na ñamýji, jaku'e
jajopy ã yvyvo tatuicha tuichaháicha,
sapukái, purahéipe jajoka ijapysa,
ñamondýji, ñamuña, anivéma opuka
anga ã mboriahúre, ha hy'aikue repýre
anive oñemboharái; Paraguay pehẽnguégui
toikoỹ tesarái ha anive ipytúre
avavéma opu'ã ¡Jovasa Paraguay!
¡Jovasa Paraguay! ¡Jovasa Paraguay!

Kerandy ndoguéi

61

Márõpa omano ako kerandy
kueheve ñande ñañotýva'ekue
kogaty porãme ko ñane retã
mopu'áharã, anive oiko'i.

Jekupyty, tory, vy'a, mborayhu,
jojapy mayma hovyũjoa,
ñane korasõme ipotypaite,
opu'ã pyahu ñande kogaty.

Ambyasy ko'ága tetã temitý
ahecha ichavi ha hĩ'a'ipa,
umi vícho karu ha ahẽ mayma
hese okambúva... opa jatevu.

Che ykua'yvu ndahypamo'ãi
kerandy rendy hendypu aja,
pype ahyhýita tetã kokuerã,
chepyype oĩva ndaipirumo'ãi.

Opu'ã jeýne kogaty ymaite
ko ñane retã mopu'áharã,
jaipurúna léi ha jahavira
ha umi mondaha korápe toike.

Chepype araha yvága koẽ
pytãngy rãngue hendytĩ tini,
oime kuarahy yvy Paraguay
pe ára hovy rataindy tee.

Kuarahy ike guýpe

Kuarahy ike guýpe hatapýi momýi,
osýi ha osýi kerairai
hesakua kera, ha'ete angeténte
keve'ý poguýgui osé, ojehekýiva
isáso haɣua mbyaita satũ.

63

Opo, opu'ã opáy pe hupágui,
ojetyvyro, oñemosáso,
ohatapy'o ha oipyhare'o
araguy rendy, arapypavẽ
ohenonde'áva chupe,
pytũ ára guýpe ha'e okañy;
ne ndaipu'akái hese hajeve
ojupi hĩ'ári, ára jyva'ári
oñemyatimói ha ome'ẽ jopói
ava oguatávape ohecha haɣua
maymaite tape;
ha'énte anga avaita hendápe
ojy ha okái asy hata'ýpe,
pire rapypa, pire jeovere,
jejapelecha, asajekuate
ojope jave hata'y guasu
rendyapu tini, ratapýi ñasái,
rendyata kũ'ý, rataite aku.
Péva mboriahu rete oisu'u
ku ko'eko'ẽre, ohupi ijapére
kurusu pohýi, ndoipotágui márõ
mavave py'a vare'a oikarái;
ñembyahýi poguýpe
oikoanga ha'e.

Kuarahy anive áicha rejahéi
ore retemíre, umi ñanandýre
yvy roikarái, roikytĩ ñana,
roity javorái, ore kogaty
na romopotĩ; roipota ko'ẽrõ
kóga'a mayma hípa osé porã
na karurãmi, mbujape pehẽ,

ñehekombo'e, ñeñepohãno,
mbo'y, jeguaka ha ao repyrã
jepe ndahembýi viru mbyatyrã.

Kuarahy jajái, kuarahy rendy,
ára rata'y, ára rataindy,
te'ë orejope ha orerovere,
ha oreresape ha oresãmbyhy,
jepe orerapy pe nde rata'y,
na roikotevê nderehe oreave
poriahu jasy oikotevêháicha
nderehe hapére uguata ha'gua.

Kurusu pēngue

65

Máva'ahēpipa che retā yvoty
ne oime raka'e oityete ypy
nde atī'y ári kurusu pēngue,
poguasú, pohýi, ha huguy ky'águi
oñami aña juru ryjuikue,
upéi nderypýi hykuere marāme
ha nemongy'a, nemoherakuā
vai pytagua marandu pytúre,
ha opa yvytúre nde réra icy'a.

Nepa ndeharu, nemongurusu,
nderehe ondyvu, nderehe ojohýi
iñe'ã ruguágui, hĩ'ykua marāgui
mba'eky'akue. Nderehe opoko
ojepoheĩ'ỹre ha ipoky'akue
opyta ndeapére: terakuā ayvi.

Ha upéi ndereity, opyrũmbaite,
nde rete, nde ajúra, opo'ẽ ahy'ópe
nemongololo, ndejuguy nunga,
ndepytujoko, ha nembokuchu,
ndejurumboty, ha ndepo'a'o.

Péicha ojapo nderehe che sy
ne memby tee: nderesapo'ẽ,
nera'ã ñuatíme, nera'ã kysépe,
nera'ã hu'ýpe nde atukupéguio
ha upéi nde rovápe katu opukaite.

Ko'avako hína ndejukaite
voi vaicha chéve ýrõ neñotý
nderekovete, katu, ndikatúi
roĩgui heta ne memby tee
nderayhu añetéva ikatúva osẽ
ijurúpe, mbokápe nemo'ã ha'gua;
memby ãichagua nanemomarãi
chéne che yvy reikove aja.

Ha umi ambue ne nde'imo'ãi
chéko nahendúi, chéko nahetúi,
chéko ndahechá; etaite hu'y
oñemoma'ẽ nderehe che sy.

Chéko ne memby ndaha'úi gua'u;
asẽne oimehápe romo'ã ha'gua
jepémo ñuhã aje'i tapépe
omoĩ umi nderayhu'ỹha.

Ndéko che retã ndaha'úi Tupã,
Nandepokatúi repu'ã ha'gua
kurusu pohýi poguýigui, ha'e
opu'ã haguéicha, upévare nde
rejúanga re'a ha ndaikatuvéi
repu'ã jey, ha péicha reiko
retyryryhápe nandepo'avéi.

Ikatúmo oime ndepo'a'agui,
upévare che ápe añembo'éta
nderehe che yvy, nderehe che sy,
ko ao pytã, morotĩ, hovy
hesaýva ãme ndepo'a peve
che ahoja tee, che retã porã.

Mitã poriahu

67

Angete ahecha tape rembe'ýpe
mitãmi mokõi, ao soropa,
ijopivokue vaivai oñomíva
typói chalaikue inimbomi guýpe.

Opáy ramoiténte hikuái, ku hesa
pile'u, kesu sa'yju japa,
hupague opyta, ava ndoipe'ái;
kuarahy jope rendy isavana.

Ha upéi pyhare hakukue opyta,
ombojepota; pe tape'yke
atã ikochõ, tupa ku'e'ý,
kuatiakuemígui poyvi ijahoja.

Otupamba'e, viru mbujape
repyrã oha'ã, jepémo amo
pe tape'yképe isy oguapýva,
ojapo chugui ra'e tembiguái.

Ipy'anandi, vare'a rupa,
ohasa'asy jepémo opuka,
hova ky'ami, pire kurupa,
ha ipynandi, pychäichi anga.

Tupã emohembýke ã mitãmimíme
yva verapýpe nde asu apyka,
ñe'ã angapyhy ojuhu ha'gua,
teko'asykue tomyengoviapa.

Aipota yvytu mayma oipovã pende apysápe
ñe'ẽmi aãaherãnte aguapýva ha ambyaty,
ága che kupyjuavy iko'e ha ojupytýne
ha nda'éiva che tyvýpe chepohéine iñamyrýi.

Ha upévare aipota peikuaa ã añandúva
ke ha páype cheñopúva ko'asy hu'y kyse,
mboriahu, mboriahuve ñahendu ja iñembyahýima
ha roýramo oryrýiva mitáita pire rei.

Ijopívo, pynandi iko'ẽne pe oikoháipi
Ñandejárante tuichágui nahatãine, hãimbiti,
mitã sa'yjumimi vare'a, hesa rendýva
ne ytýre opoguyguýva tembyre ho'u hağua.

Ha ivirúva katu oho oguata tetã ambuére,
mboy árape ojeréne ndijavýi kuerái rire,
ojopéne ipire kuarahy pe yrembe'yre
jahecha imboriahu'yre oikoha opivoite.

Ha ñande katu anga tajajy pe kuarahýre,
ñapu'ã ha ñapoñýne karaku repyrãite,
ndikatúi ñañemonde ha ipyahúva pyregua
ne hasýpe ñamoí sapy'arõ ku ñasëta.

Anga péicha jaikove jejahéi ahëve pópe,
tesay ha jahe'ópe ñamboapy ñande rape,
ha mayma umi poguasú ñande kóga repymi,
pirami jahupytýva ho'upa ñandehegui.

Mboriahu ñeko'oi

Pytu'u añete oheka ohóvo
ko'ã purahéipe, mba'asy jehýi
anive haġua jyva ikane'ôvo
hovágui oity pire ratapýi.

71

Ku jaguama'ẽme ipy'ajehýi
heta aramíma vare'a oisu'u,
pe imesa ári heta temb'ũ,
toĩỹ ijerére jagua ñembyahýi.

Ahendúma che mbya oñeko'ôiva
ombya'asy imboriahuha,
ombota ojuhúva, kakuaa okorói;
iporãve jaguárõ mba'e jaikove.

Ohóma oipyru yvytu rasẽme
ko che apytuũ pupupaha'ỹgui
opúrõ opuvéva, mbaraka pyahẽre
ipojái ohasávo ava angapy.

¡Na japo'omíma!

73

Ñande mboriahu ñaño'mboyke'ýrõ
ña'sẽarãmo'ã tenonde, jaikõnte
ña'ñepomo'ĩ ivirúva avápe,
mayma akãguasúpe ña'ñesũpehẽ.

Jaiko ña'ñe'ẽ, jakopi ojuehe ,
ja'e mamoa'hẽ tekove chavi,
huguaygua tavy, huláno ra'y,
moõ ohoite'íta, jajo'apo'ĩ.

Ja'ente ningo sapy'ánte oĩrõ
umíva apytépe mba'e opu'ãmíva
ojogapomíva ha taimba'yru,
heta jukyry omokã rire.

He'íma voi: –mamo ohupytýta
na ko'ã mba'e ko akãnguru,
pévango oiméne tuicha ojapo
«golpe» hajeve, kóichaite opu'ã.

Aãamora'e poguasú ra'y,
perõ, nome'ẽigui hógape chupe,
omboy'u ha'gua imba'yrumýi,
ao ha hujúiva repyrã avei.

Anínte upéi, tove tojupi
mbykymi jepe ikyramihápe,
ko'ẽrõ guarã mba'yru jajái
pyahu, piro'ýpe osẽ uguata.

Hapykuerimínte oguejy yvy,
yvyjy, yvyra, tuicha ojogapo,
opu'ã araíre, yvate hokái,
ojeyvy rire oka'ny ha'gua.

Ijerereguágui, ojere ani
mboriahu mba'érõ tembĩ'u mba'e
térã oja virúpe ombokua chupe;
ãvape ñande jajepopete.

Tovénte tosẽ héra kuatiápe,
herakuã omonda kakuaa hague,
jaikóma ñande ja'e anichéne
ha umi mburuvu tomo'ãmo'ã.

Mboy jahecha, noiméirõ mba'e
hesatũ tavýgui, umi mburuvicha,
ojupi mboyve ku ojupiségui
oguyguy ogaháre ombyaty ava.

Upéinte ojupi, koty ñembotýpe,
piro'ypejúpe ty'áire opuka;
ijaperera, hysýi pe okáre
máva oñe'ëséva hendive, oupa.

Osẽ sapy'árõ ikotýgui okápe
poriahu rováre oma'ẽ ha'gua,
iñe'ẽpohýi, oporanduhápe
mba'épa oipota mboriahu mimi.

Vaichántengo chéve opomondyise,
jahechápa upéi kyhyjégui máva
noséipa oho, chupe omyangekóigui
tavaygua anga, rekotíndymi.

Anínte oguejy ága upéichahágui
mba'yrũ mimbígui, tojaguajuguy,
oñemondemíva, pévape oja
torýpe oñe'ẽ ha oapetepa.

Āvako ñande jepe ñahendu
 py'ji, ko'ěvére ne'irã ja'e,
 ha'evéma ága ñeñembohory,
 mboriahu mimíme ñeñembo'yke.

Japáyna mayma, jajetyvyro,
 jaipe'a itasã oipokua aretéma
 ñande rekove, tindy, tembiguái;
 ikatu ñande ñandejehegui.

Ñapu'ã avei ha jahupyty
 Ñande Ru, Tupã remimoĩngue;
 na japoimi umi akāguasúgui,
 nañakamby'úgui ojoja, ondie.

Pehuaĩ peju ágama voi
 ñañemongeta, ñañopytyvõ
 ha ñamba'apo oñondivepa;
 ko'ýtema upépe nañaikotevẽita.

Aipove jaikóta ñapoha'ārõ,
 mba'ejerure ku ñepomoĩme,
 tajapytu'u ha jaikoporã
 ñande kogami ry'ái repykuére.

Ndajapaymo'áipa

77

Jahecha mimi jeýma
umi hesaite katúva, ou mbeguekatu
oja oja korápe, ou oheka
hovapyahumíva, ñemomiríetépe,
oñemomymba'óga, jaguara'yete
oiko ichugui, imarangatuete.

Oñeme'ëmbaite, opa saga'a,
hesaitepoi sapy'amirã,
oñemomirí pe kora jerére,
opohetũmba, oma'ëjoa hese
maymave; mavave nunga
ndogueroviaséi; hesaitetehágui
isagua'aho ha oja korápe.

Ojuky'use, ou oheka
hogue hovymíva; oñandu ikyra
eirete äpyngua, oisyrykuse
hyepýpe oíva, ikuã oheréi.
Ou oma'ë jahecha ipirépa
péipi ku... pira, okamby'use.

Hesaitesaitémi jajuhúrõ núre,
ha ku péicha péichante
ndereitymo'ái gua'u, ha upéi
sapy'a ojerárõ terejei hapégui,
iñarõ pyahu, hesaite jey,
oí jey ipirépe, cháke saga'a
oporosu'úrõ, oporosu'uvai.

Anínte ojupi, nandekuaavéima,
ojererovu, ne tuicha isáko,
oike ikorápe oñeñongatu;
hembiguái mokõi, rejúrõ hendápe
osë mokõive oñombohovái
nderehe hikuái ha ojo'a'ári
ma ku oporandu: ma'erã reju,
ha te'ere chupe ha'e chekuaa,

pya'ete oho ha oúma he'i
je naimandu'ai, pya'e hesarái
ku ndepetepa hague kuehete;
pa ne hesarái. Ha'e'akue ndéve
ávako ojupi ha nandekuaái...
ndachereroviái... cha'i ha atĩ
ñandeaho'ipáma, ndijapaymo'áipa
nde che ryke'y, yma ha ko'ága
peteichaite opombotavy...
ojupi hağua opáicha ohaã.

Omyesatúete chupe pokatu,
oñembotuicha, oporomboyke,
népa oiméne máva raẽ ha upéi
oheja reike ģramo okupéguio
ku okē'i oipuru, osẽ ha oho,
pya'e okañy; péichako ojahéi
hikuái mboriahúre, oñembohory
ha oporoyrõ ahẽ rembiguái,
ndépa Paraguay ho'a nderehe
reju repoẽ ko repo'eháicha.

Ikatumba'e ko ñane retã
oguahẽ mbyja hesapeharã,
koẽ ahoja ha ipo'a jey
opu'ã hağua ha ani imemby
oheko'avý; néi nga'ura'e
sýpe omochichĩ jojapa imemby
ha ani ojuavy ha mburuvicha
toikuaa jey tetã mba'eha
upe apyka ha'e uguapyha
ha ha'e oipurúnte sapy'amirã,
ndaha'e'asy, mbaretereko,
ni aipo popohýi ni ñemondarã.

Ndojevyichevémane

79

Cherendúmo sapy'a umi uru, karaikuéra,
tuvicha ha michívéva orekóva pokatu,
aretémanga huguy che ñe'ãgui oñeñopúva,
ombokua ha omombúva che ykua, ñe'ẽ yvu.

Maymave mburuvicha ijati'y mbyja yvatéva
ñande páy ni ñande kéra anivéma jaipuru
mbarete ha popohýi, ku moñái ruguy vai
ha'evéma opohypýi ha omōã ára rendy.

Naiporái aña ñuhāme mavavépete jaity,
jaiko'ỹna ojupe ymaguáicha mbaretépe
ha ani pe michívévape jaiko jajopyse,
ýrō ñaňakāpete, jaapo'i, ñamomarā.

Umíchaguáko apete ne oho ha opareíma;
opaypáma tapicha, isāsóma pytũmbýgui,
ojo'o apytu'ũgui arandu ha opu'ã,
kirirĩ ndoisu'uvéima ha tĩndýpa oikuaave.

Iporānte jajevy japyta ñande apykápe,
jaiko'ỹnte máva akāre ñapyrũ ha ñandyvu,
karumbe mbojeroky, jarara moñembo'y
ha jatyta ñemoñaníme mamovéne ndajahái.

Mbaretereterekópe ningo che ndajovasái,
ha aniche ajepopete opohenóiva tukumbópe,
naiporāine jajevy ymave guare tapépe,
kuarahy imbareténe ha anichéne pytũve.

Ne memby ojecha tembiguái

81

Che retã, che inimbe,
Paraguay, ne memby, jyva ári
ojecha tembiguái, mboriahu
ndoikuaái keresãi,
ñe'ã pytu'u ha upéicha rupi
mboypýri ohasa, ohóvo oheka
kerasy pohã, mboriahu ñarõ
ñembyesaiterã, jepe ndojuhúi
jeikoporãve, ndehogui opo'õ,
oñandu rupi mokõi mbohapynte
okamby'upa ha upéi hembymíva
opyta osaingo pe ne kambirére
hípa kamby'ÿre repytágui sy.

Márõ ndaipo'ái, márõ ndaipotyí
ijyvotyty, ko'ẽ oñemitỹ,
po'a ndahĩ'ái... ojecha ha'e
ko nde jyva ári tetã rembiguái,
jepe omba'apo ha'e ndaipirái,
ndoityí mba'eve; ha manguruju
ikyrazyra ha umi pira'i
ho'úrõ ho'u... ára ndaipo'ái.

Avañe'ẽ hendupyrã arogy ára ru'ãgui
ko'ẽtĩ poty rupágui temiandu imombaypyre,
heruğuáguio ou meme yvytu kangy ipiári
ikatu hağua ñe'ãgui ojei ñuatĩeta.

Ñuatĩ akua'akua ñane ã ombohuguýva
ha teságui omondykýva tesay toguyichagua...
rombyasy che yvy pytã reikóre ñembohorýpe
pya'evéva ahẽ huýpe ne membýva nera'ã.

Naiporãiko tetãygua jajahéi ñane mba'ére
jaipyhy ko'ẽko'ẽre ka'aguy jaharyvo,
jahapy, jahapo'o, tekoha hatatĩmbáma,
ñande ára ikupáva tuichavéntema ovo.

Jaiguyrúma Chakopy tekopa'ỹ, akãhatãgui
jaipe'a pe hekohágui mymba ñu ha yregua,
haimeháimema oguepa, ñambyaipa ysyry,
ndaiporiete takate'ỹ, jajuka ko tekoha.

Anivéna tukumbo jahekýi ñane retãre,
ndikatúi ñande ahojáre hu'y hakuáva jajoso,
pojami ha jahuguy'o ;Hípa ahẽ jatevu!
hetáma ñakamby'u, iporãmako japo'o.

Na ipaháma ñanandy oñuvã ñande rokára
ni yvoty ñande ahojáva ojuhu araroguekúi,
hĩ'aju mboyve okúi ñane ángape hĩ'áva,
mborayhu otararáva ijopívogui iro'y.

Ko'ẽ ha ñañoekarãi jaikorãngue jekupytýpe...
naiporãi jukeritýpe ñande voi ñañoingoingé,
verapy ñane inimbe jakeha ko arapýpe
ñande rukuéra ruguýpe tetãpy hypipyre.

Pa ñande kyse ráimbe jahekýita ñande yvýpe?
Anichéne ñande sýre ñamopu'ãta ñande po?
Ava tie'ỹnte oharyvo ikyse heruharépe;
memby sýre ojahéire amove oho oipo'o.

Mba'asýicha oñeñopūva angai che py'apýpe
pyharévo kera'sype chenupā, chemoko'ẽ,
na ko'ẽrō che ñe'ẽ che ñe'āgui opupúva
tohekýi ai opúva hasyetéva chepype.

Ha upévare ága che ahekýi che aokuágui
omimbivéva mbyjágui che retā poyvi itaju,
isa'ýreaju ajuhu mba'eta omoñe'eva
che áitepe opo'eva, oipovā tetārayhu.

Yvatete oñehẽ ñande rukuéra ruguýva
mbytetépe morotíva ñande sy ñe'ã sakã
ha iguýre katu ona amo árare isa'ýva:
pytã, morotí, hovýva, hendypu pype mbyja.

Iporãmako japáy, jaikovéko ñande kéra
maymave ipokatuvéva pokarẽmente oikose,
ha'evéma pehẽngue jaguata ku pytũmbýpe
kuarahy rendypu guýpe iñypytũ ñande rape.

Añandukuaa pokã tetãygua heko'añáva
hetave ñande aveguáva ohayhúva imba'ete
oikuaa hekotee, ijepokuaa, itavarandu,
maichaite tetārayhu, ojuehe jajepoka.

Ojopórena mayma ñanohẽ pe oihágui
hypyetéva karuguágui iñamyrĩi mboyve tetã
verapy oje'eha ndijavýi yva rokái,
marõve che Paraguái herakuã hupytyha.

Apeve che ñembo'e yvytúre amyasãiva
tesay yvu hypáma okuera che mba'asy,
heta ko'ẽ hasy'asy ñuatí che korasõme
ága ae ayvu sasõme ichugui chepiro'ý.

Ñañangereko ñande koháre

85

Ne oimépa tesaťũ ha tavy ñandeahoĩ
hajevérõ ñambyai arapy ko jaikoha,
ysyry ñamongy'a jahahámi jajahu,
jakare, pira, mbusu ipokã, omanomba.

Mbokaja, pindo, yvyra ndajaitýjirõ jahapy,
ága opáma ka'aguy, hendague hatatĩmba
ha yva ndaiporivéi: arasa, ñangapiry,
pakuri ha yvapovõ ku Tupã remitýngue.

Guyrakuéra purahéi oimevépa ñahendu
iky'a yvy pytu, arapýre jajahéi,
ha yvypóra rembi'u asuka, ñandy meme,
mba'asy mante pype, na'ymaguareichavéi.

Mba'e peje temimbo'e, oñoirũ, mayma mitã,
ñamopotĩ mbo'ehao, tavapy, tape ha oka,
taipoty ñopytyvõ Ñandejára oipotaháicha,
jaikopa oñoasynguéicha, taiporã ñande koha.

Ñuhã sã

87

Ñuhã sã kuáipi ohasa
guyraju, pytã, hovy, hũ, hũngy
akã ha opa'a, ojura, ojokua,
ho'áva ho'a, oipojesu'u
ko'ýte ojopy, ombopytupa,
;Hípa ojuka! mymba opaichagua.
Oitýne chahã, uru, jeruti,
chopí, pykasu, guyra sagua'a
ha upéaja yvate ñandái
ayvu, sapukái ñahendu porã
umi araíre vaicha ojehe'a,
oiméne ový'a... mombyry chugui
ndojavýi katúva ava ñuhã sã.

Yvate yvytu iñuhã sãso,
ára omondoho ave iñuhã sã,
ndoityí avavépe, mayma isãso...
ñandénte ko yvýpe ñañoñoñuhã
ha ñañoñuhã jaity oimeraëva,
japorojuka, jaiko jajuka,
yvy ityre'ý, yva ipirupa,
oka ypytupa, hatatĩnamba
ha ko'yteve ojo'a ñuhã,
hu'y ñande pópe jajuka asy
ñande rekosã, ñande reko'ha.

Oso pykua sã

89

Mavave ahẽ ndikatumo'ãi
ojurumboty che ñe'ẽpoty,
hu'ã sapy'a ñerokirirĩ,
ñeñakãjayvy, teko'aturu
tekosãmbyhy, tekopy'aju
pévape nda'ijái; oso pykua sã.

Osẽ osapukái ha omyerakuã
arete itasã oipykua hague
kerandy itaju, ñe'ã pyrusu,
apytu'ũ ngua ne karameguã
pyko'ẽ yvu pupupave'ỹ,
ne ñe'ã ñe'ẽ pykuaha jyete
oso sapy'a, osẽ oikundaha
ohyvi yvytúre, oraha ipytúre
ipykua sãngue, na tojekuaa
nde che ryke'y osoitémaha.

Tesarái ryrúpe nomoinge hikuái
ha neñongatu, nemoñe'ẽngu
gua'úta hikuái... tuicha ojavý,
oinupã yke; ko'ãga ae
opu sapukái ne ánga ruguágui,
yvu ñeñopũ omombu ayvu
ke rykue omombáy, opu ñepyrũ
ha ndahypavéi; na tou hikuái
jahecha ojokópa, ne ñe'ã rape,
ne ayvu yvu, ne mbarakapu,
nde ahy'o ryapu ha ne pumbasy
ndehegui oñehẽva ¡hípa kuimba'e !

Paraguay, itaju meme

Tetäygua maymárõ apysa rokẽme
che ñe'ẽpoty tojepopete,
ayvueta otykýva haiha akuágui
mbaraka vokóike na tomboeirete.

91

Mba'épa ja'e ko ñande rekópe,
ko'ã mba'e che namokõkõmbái,
mborياهو omumu mamõ ñaséhápe
ha katu itatúicha ñande Paraguay.

Ka'aguy ha ñu, yvyeta, yvu
ysyry sātígui ñanerenyhẽ...
ñañangarekóna... jaiko jaiporu
ne hendape'y ha ñambyaipa.

Kuarepotieta ñorairõ guasúpe
oñemombe'úva ohopa hague,
itaju hepy pyhy'y hyrúpe
ha'e y, yvy, ka'aguy, kokue.

Hápema ñande ñamoĩ hendápe
iváséva oikóvo ko ñande reko,
ñañangareko ñande rekoháre
ani ñande pópe hekove oso.

Paraguay memby sy

93

Paraguay memby sy
che retã, che ahoja,
che yvy, che inimbe,
che tapĩi;
che jarĩi sy yma
apyka ypy tee;
che ha'e
Paĩ, Mbya Guarani
Ava, Ache, Ka'yguaã,
Nivaclé, Guaraju,
ramoingue remiarirõ.

Ápe che añombo'y
po'i asy añembo'e
ñembo'e nembra'e,
aipapa che mbo'y
akytã ñembo'e,
nde poyvi ao pytã,
morotĩ ha hovy
jajái ã guýpe aime,
ajovasa, atupãnoĩ,
atupãitũ;
añandu che ñe'ãme
tetãyhu añete,
nde aoveve
potĩete opepe
chepype,
yvytu omboveve
jepepy jerokey;
che angapy ojaho'i,
ha ro'ýgui chemo'ã,
ipoty che rape;
guarakapaite pýpe
ne mymba oguapy
yvyra karape
ñembo'y akãhoja
ro'ygua iyykére,
ha orojere ijehe

Py'aguapy, Kojoja
ha poyvi atukupépe
ne mbyja chejope
arami hovyete
ha pindo ha olivo
rakāmi
Paraguay Tetātee
réra upe ijerére,
tetāite oja póva
ndehegui che retā.
Nde yvyguy porā
oime oñongatu
arapy y renda
Guarani y ahy'o,
Apeika ygua yvyguy;
ñangarekóke, toĩ
takate'ỹ, taryrýi
Paraguay memby sy
ygua yvyguy,
taipotĩ y sakã;
animo'ã ysyrýre
yty mombóvo jaiko,
tepoti, ty ky'a
rykuerégui jay'u,
rykuerépe ojahu
kunumi tetāygua;
ñande y mongy'ávo-
pa Tupā ñandeapo;
upevarāpa jaju
yvy ári che irũ.

Ahecha jejahéi
 nderehe
 nahu'ái che retã;
 nde yvy rete ári
 ku tata omopu'ã,
 omyendymyendypa,
 tatatĩ opu'ã,
 tatatĩ araíndie
 jahecha ojepoka,
 yvytu oipoka,
 putuhẽ retepyiky'a;
 ku nde yvágami yma
 ipotíva ága oime
 tatatĩ omyendague,
 mba'yru timbokue
 ne hese ojehe'a.

Nde jave mavave
 ko arapy javeve
 ndohasái ko'asy,
 ñepichái, tukumbo,
 jejahéi, royrõ,
 ñemboyke;
 arapýpeko upéicha;
 katuete michivéva,
 ndojapóiva ivaíva-
 re ho'a katuete
 tukumbo rasyete,
 ha ipojáiva mba'e,
 imba'e'ỹ toraha,
 ne hese ñaha'ã
 ku ndoikói mba'eve;
 ndoipopetéi...
 ndohechá chupe Léi;
 poky'a, pokovi
 pokarẽ, kucha'ã,
 pyrũvã, guatayke...

yvypóra marã...
iviru ojapopa...
iviru omo'ãmba...
iviru ojoguapa...
iviru ipu'aka...
piriri ipokatu...
Nde upéicha rupi
che retã, nde po'a
okañy ndehogui...
ha ipahápe ho'a
nderehe ipohyikue...
kucha'ã itakue...
oguahéva'erã ára
ndepo'a ko'ẽ ára...
tomimbi, tojajái...
Nde po'a Paraguay!
Nde po'a Paraguay!
Nde po'a Paraguay!
Hi'aguíma ahecha!!!

Paraguay porã

Paraguay porã, ára jeguaka,
ipotyjera nde yvagapýpe
mborayhu meme,
ñasaindy, mbyja hendypujoa;
márõ pytúvévo ne memby rape.

97

Paraguay porã, ko juayhu rupa,
oñoasynguéva oime
ko nde ahoja guýpe, marõỹ iro'y,
pipõ iñembyahýi
tetãygua mayma...

Paraguay porã, tendyrýi amba,
ohesapepa joyke'y rape,
tojeyvy mayma yvy je'oỹme
oheka haġua ymagua vy'a.

Po'aŷ hu'y pore

Ndaipotái che purahéi ombyasy tenondevévo,
hasyeténe ága upévo ndaipotýirō chokokue
poriahu rembipota oñotýva yvyguýpe
ha ipirúva pe itýpe mono'ō oiko mboyve.

99

Mboy ára iko'ẽ ha ipytū pe ikogatýpe
ndoipotáigui ñanandýpe okañy hemitýngue,
opu'ānga oñembo'e ani okýtei oguahévo
ohupi ha omono'õtaha ára ikoga'a.

Ñaimo'ã ipo'a paha iporāramo upe ára,
omono'ō ha ohupipáma koty oĩvéva henyhẽ,
-hesaráipa maymave- mba'yrúpe omyapesāne
ha oguahévo ñemuháme pe hepy oguejypaite.

Apevénte che ñe'ẽ sakāháre aisāmbyhýta,
néi Tupã eangapýhýna chokokuépe hekove,
nahi'āvéima hasẽ, jahe'o iñe'ã oñopūva...
hetaitéma anga oisu'u po'aŷ hu'y pore.

Tavy ha tĩndy

Mávaipo oiméne ava ndaipy'áiva
ko'ẽ ha opoíva tataendy ruguápe
mboríahuríahu, ñande rapichápe
temikotevẽgui tatapỹime okáiva.

101

Ára rata guýpe okái ha hy'áiva
ohupi, oroja kurusu ipohýiva,
júkyry rykue ipire ojohýiva,
ñembyahýi hu'ýndie, te'ẽ oñorairõ.

Ágápipa oiméne kerandy ipotýva,
mboríahúgui osóne po'a'ỹ sã jy
aretéma oikóva nde po, nde kupy
ha ne apytuũ oapypytĩ.

Tavy ha tĩndy, tuichaite mba'éva
mboríahu ajúri jahecha osãingo,
repyhápema, hĩã repuãma
ku tape ipotýva ne nera'ārõ.

Tembiguaive'ŷ

103

Opyta apysa ko che sapukái
ahy'o soro che ñe'ã ryepýpe,
ipoja hasýpe kiriríve'ŷ,
isáva isáso, isagua'aso
ava isagua'áva, itasã jyete
ojera kupýgui ha ñe'ẽ apytĩ
osóma avei... na py'amirĩ
ñañanduve'ŷma... ára vy'a'ŷ
kuarahy kañýindi toñapymiete.

Tĩndy ha tavy ndaijavéima ápe,
kerasy rendy rata'y ogue,
hendaguépe oime ko'ěndy jajái
ñane apytu'ũ omyesakāmbaite,
mi oikusājopýva ndojokoveichéne,
nombotyveichéne sapukái rape,
ko ayvu yvu ndopupupavéiva
ndahypamo'ãi araka'eve,
opu isapukái ojehykuavóva
ha pype ojahu ñande rekove,
tembiguaive'ŷ toja apyve'ŷme
mboy saroy arave rire.

Rehechárō ou tukumbo ijajúri
tembiguái ahẽ rembijokuaipy,
ani eguevi, ani eme'ẽ
poja kiriríme, eheka che pýri
ku morosyvō, ã che sapukái
nde jurúipi opóne, ihu'y ojosóne,
oveve ha ohóne, tĩndyve ndaijái.

Joyke'y arandu che ijavegua'ỹva,
ápe apoguygu'ỹva ha'eve haguã,
mboy reisu'u kurusu ipoh'ỹva,
vy'a'ỹ, angata ha techaga'u,
sasõ'ỹ apytí are ojera'ỹva
karugua ruguápe omoñapymi,
ohekoamyr'ỹi ñane apytu'ũ...
ha'etépe áva ku ndaiporivéi.

Eju eipyhéi ne ã py'arógui,
mborayhu yvúpe embojovahéi,
ejoh'ỹi ã ayvúpe nde juru, ne kũ,
ndéko ne arandu, hi'ã rejuhu
tapeita osẽ'ỹva, ohasave'ỹva
tetãrembe'y, poja pytu'u
kuarahy'ã guýpe tandepėjumi
ne retã yvytu ha umi keraśy
ne tap'ỹigua'ỹva na toikuaa'ỹ
nde rape jeju koty'y tajy.

Oñoãsyngue rānguéne ñande
hajeve ojueka ñane apytu'ũ,
tuicha pytu'u ajuhu nde ypýpe
ha ne ñe'ẽ sakã ñehẽ ñasaindýpe
hesakāmbaite che ñe'ẽyvoty...
ndéve joyke'y ame'ẽ aguyje
ha nderehae topu'ã yváre
ñande kuaapy ha ñane ñe'ẽ.

Tesatũ pokatu poguýpe

105

Hetáma che'árasy, ndopytu'úi che py'a,
rohechágui che retã ndeypi, retyryry,
ndepykuápa po'a'ỹ, pytũ sã nemyakasá;
nahi'áipa che amba rohechave repoñy.

Mba'épa nde che yvy, rejúpa rejeharu
hajevéngo kurusu arapa'ỹma ġuarã
rehupi, regueraha; omombu ore resay
romboy'úva ndejave iñarõgui ku angata.

Ha ndékatu... che retã repyta, nde'aturu,
rekirirĩ ha reisu'u tukumbo rapykuere,
ne memby ñañaporégui ai aysy vaicha osyry,
hetaitéma ái anga nde ahy'óguine oñehẽ.

Che retã, che ndaroviái ne membyeta apytépe
hovaigua, tape ambuére oimeha ku oguatáva,
mbói ñarõ ýrõ moñái ñemiháme ndesu'úva
ha ohasávo ojepohýva nderehénte, naimo'ái.

Omombu ko sapukái, kirirĩ ndaipojavéima,
tahu'ã, nahi'ávéima nderehe ojejepohýi,
nda'aréi ku popohýi rapokuépa oime opyta,
hajeve mburuvicha mbarete, hapo jey.

Pa oime oisãmyhýva pokatu naipopotĩri,
hajeve nomopotĩri mondahágui ko tetã:
popinda, juru'akua omumu ha ku notĩri...
anĩnte nderejapĩri ni gua'u nanderechái.

Koã ahẽ nahyguatãi, ojuhúva omoperõ,
omonandi ha upéi oho ojupi yvateve,
pokatúpe oñembyape, jahechápa ojepoko,
hesekuéra; oñuenói, onóõ ha oñomoã.

Tesatú, tindy, tavyguíntene ñande puru
mburuvi ha pokatu, japayvéna tetãygua,
hu'áhama jaheja oñepoẽ ñande vosápe,
ma heta ñande resápe oiko ñeñembohory.

Tetã apytere

107

Tetã apytere ojepepyŷva,
ikucha'ãŷva araka'eve,
mbaraka sa'ŷgui pumbasy ñehẽ
ojehykuavo che kuationa ári,
ha yvytu ipiári oho ha ogueru
oñohẽ haguã ne ñe'anguaitépe
yvavóra pógui rey'umi haguã,
y potĩ pavẽ áipi oĩŷva
verapy yvúgui henohẽmbyre.

Araja reiko pytagua pa'ũre
jejuse y'uhéigui remanomano,
ára po'ami ne ndojerevéigui
kerasy nde ajúri ku mbo'y saingópe
hu'y akua pópe ra'e neme'ẽ...
péipe tave'ỹ pa nde reikuaa;
mboy pyhare itáicha ipohýiva
kyhyjéicha osýiva ndéve oisu'uka.

Na hasypeve pyhare je'ógui
ko'ëndy soro, omyesakãmba
maymaite tape táva ha okaháre;
hetaiteve ára ára pytũmbýpe
tetãme oreko, omo'ãgui yvága
hu'y, tukumbópe mbareterekópe
marã sãmbyhy, ndejurupeténe
sapy'a ererõ heko pokovi
ã mburuvicha ha reñe'ëvérõ,
nde juru ipohýirõ tukumboite ýrõ
mboka ratapjime ku nembokuaite.

Áğa rejeyvýma, reiméma nde yvúpe,
ne tapýjimi guýpe pytu'u ojevy,
mborayhu onôõ pe ne korasôme,
angaipa ndaipóri ha aipo py'aro.
Jepe tesarái nombokusuguéiva...
nde reñotjetéma opa, omano.
Ha oikove, opáy upe hendaguépe
pe nde yvu ryjúi morotĩnguede,
ne ñe'ã je'ógui y satĩ opupúva
ñe'ëndy sakã verapy rendy,
pumbasy asy mbaraka ipúva
ndijavýi hoy'úva jasy ñehẽnguégui
ñehẽ rendypu, ñasaindy jajái,
na tandepojái ne mbarakamíre
ha jepiveguáicha eisājopykarãi.

Tetã memby tyre'ỹ

109

Tetã Paraguay memby tyre'ỹ
tupãmba'ejára, na tetã memby
roiko asypa, roisu'u ro'y,
mba'asy oinupã ore rekove,
ipy'anandíma ave ore mitã,
vare'a oke, vare'águi opáy,
pe ipiremi ári mba'eve ndaipóri,
ha oñemondemírõ anga naiporãi
pe ijaomi, tujágui oje'o
ýró oñemboty ao pehēmíme
umi ikuaha, oñemboguyguy,
ỹramo iky'a... oimépo iko'ẽ?...
hupami pe yvýpe anga iky'apa.

Péicha ne memby oiko, oiko'asy
nde che retã sy rembijokuái
ne ñemoñare, ko'ẽ oñeha'áva
mba'apo, juky ry'aive na pýri
repu'ã ha'gua; ha'e ohechase
nde yvy ojajái, tanderendypu,
na taiporãmba, jepe imboriahu,
jepe oikotevẽ, ñemotyre'ỹ
nderehasaichéne nde rekove ári
ha'e oí aja; ha nde reikuaa,
ha che aikuaa, háime opavave
avei oikuaa umi orekovéva,
oikotevẽ'ỹva oiko ñemiháme
opo'ẽ ha opo'ẽ, ojepoguyguy
ne karameguáme... náma ombosope
ne memby viru, ne memby ao,
ne memby pohã, ha pe hĩ'upy
repyrã rãngue.

Péichako ojehe; sy ome'ẽmbárõ
upe imembýpe katujete nunga
oñembohory upe isymíre...
ha máva ohasáva ko'asýpe ára,
mba'apove pýri mba'e ohupytýva
omomba'eve pe ijapoharépe;
anive pe máva Paraguay membýva
jaju jajahéi ñane retã sýre;
ñañañuãmi poyvi ñande pópe
ha jahechauka ku tetãrayhu
ága membykuéra nomomba'evéiva;
taipoty chupe mborayhu rakã
ru'ã ñaikytíva ñe'ã pyko'ẽgui
opu'ã haɣua.

Tetäygua ñeno'õ

111

Pejupa che retäygua toiguyru umi ka'aguy
sapukái ängue toso, tojeyvy ñandeaho'ívo
mborayhu, jekupyty, taiñasái h'upyrã
jaikoha oñoñe'eme opaipiete tojehecha.

Taipoty tetārayhu japurahéi ñane retāme
ahy'o tombojoyvy, mitāita, mitārusu
kakuaáva ohechágui te'i, ipo ipyti'äre:
–tamano nderayhupápe kuehevéicha ñande ru.

Oguahé jeýma ára oiko haḡua jeporavo
mburuvicha, tendotarã ta'anga ápe ha pépe
oñemboja opa ogykére... naiporái ñemboja'o
oikovéma ogapýpe ha oĩ pochy ha ñemyrõ.

Ñande ro kuarahy'áme ñanepytũ ñaneko'ëva
oikógui ñemboja'o ojuehe nañama'ëi
tesatũme akāvaígui, arave ndajajerái
jaikove tovapukúpe... apytu'ũme nako'ëi.

Ha tovéma ha'ekuéra ambue ára guarã
oves'ũ ha ojuavi'ũ, ojupe oñembyesavi
ojuajúri jahecha... ndikatúi sokete'ỹ
japyta he'ijoa ha ñandéve ñembyahýi.

Anivémake jake, oihápema jepáy
hetaitémako jakái, ndajajoguái mbarajápe
peteĩ jey tatápe opo'ëta ha ñande
ñapo'ëpo'ë jey pehënguéva paraguái.

Nahĩ'ái pe kuarahy katui ijarakañývo
jaheja rupi omõ'ã umi ahẽ ñandehegui,
ku tavy, ñemomirĩ che ajúma ñañoťývo;
pepu'ã jasapukái anive ñasapymi.

Topa, topaite

113

Mavave ahě ndikatumo'ái
ojurumboty che lápi akua,
hu'ã sapy'a ñerokirirĩ,
mba'e ñerotĩ ha tĩndyrekko.

Ymánteve'ekue jaiko jaisu'u,
jaiko ñamokō opaite mba'e,
ñañembesu'u ha ñakirirĩ,
jaheja ojahéi ñanderehe.

Ko'ága opa umíva umi mba'e:
tavy pokatu, ñesāmbhyhyuka,
tekoapytĩndy ha ñeñakāity;
mi ñañeme'ẽ mayma tembiguái.

Hu'ã itasā ára purupy,
jepokuapykua, satũ apytuũ,
ñeikūsājopy, hĩãmbarei,
ñasẽ ndaja'ei mba'eve jey.

Ne oime ndikatúi apytuũ'ĩgui,
tekopytũmbýgui, tekotesatũgui,
tekoapytĩmbýgui, tekojepokuágui,
tekojepykuágui, tekoapytĩgui,
tekopopohýgui, tekombaretégui.

Jepe ndopaitéi opave ko'ága;
ani jaheja marōvéma ára
áva oipokatu, ñame'ẽ pojáko
ha hekove jejta umi ahě ruguy.

Topa topaite mbaretereko,
tekuái popohýi, tekoñemosẽ,
tekoñeñomi, tekoñenupã,
tekojejapi, tekojejuka, ñeñemboharái.

Hípa Paraguay ndepo'a añete
ha ani tembiguái oiko ndehegui,
tandepiro'y ha tanesãso,
anive reiko ñesãmbyhyppy.

Reñepomoĩ, reñesũpehẽ,
rejepyhyuka ha reñakãity;
topa, topaite poapytĩ jovái,
pykuapy itasã ha ñeikusãjopy.

Y ipotĩmi yma

Yma oremitãme mayma che aveguãndi
kakuaairũ, che ñoãsynguendi
Tororõmemi rojahujoa,
ñanĩme roju rojeity oakão,
ropo, rojere, jakare ra'ãvo
ma roñapymi ropoko oñuakãre,
ha ipytu pukúva mávapa ojuhu,
ipya'e, okañy, y rypy ruguáre
oho, omboyjúi, naipohãivoi.
Opáguio ojeju, kuñakarai,
karai, mitã, karia'y oimevéva
ha peky yvotýicha ohuaĩ, itaty,
gringa piretĩ, ha apatĩ, kamba,
ndojuasái, joja, hete mbaraka
ñemonde ipirépe, ndijavýi yva;
mborayhu omueñoi mbyay'uhéi rupa,
nera'ã iñuhã, ndejura ipuka,
pukavy ñehẽme ne ã omonga'u,
kunu'ũ ojdkýi, ikyrýi ne ãngua.

Hípa! y ipotĩ, hesakã, ojogua
ku itangecha, námo rejayvy,
rehecha porã pe ne ra'ãnga,
ha pira omumu, oytajoa,
ovevýi pe ýpe, ndijavýi yvága;
mamópa ko'ága ã jahechavéta,
opa, ne ote'õ, hajeve oguepa;
po'ama nehína reity ne pindápe
peteĩ, mokõi mandĩi ra'y
ýrõ tare'ýi ha karimbata.

Ku roikundahámi Ytūmi syry
rembe'y, roho, roguahē Ita'jime,
Santa Mariami, na Isla Maleta
ha Jeguaretā, San Javier ruguáre
karugua, tuju, pe peguahotýre
Live ha upéi Ka'ajoha syry
roho rohecha, osyry potí;
ndaikuaái ko'ága mba'épane oime
oikopa ko'áva Tupā itaju
ome'ëva'ekue ñande yvypóra
tepyme'ëýre mba'epururā.
Oime ku Aguada, Laguna Pytā,
ha Garrotekue, ha ykua Luchi
Jakareymi syrýre ou
ho'a ytūmíme, Tororōme y
ombotuichave jajahu ja'gua;
jaguyguýke Ibáñez, ku Arroyo Jara
ha Jakarey ñanera'ārō;
akóine iporā Paso Guaviju,
Aguaray syry ojapajeréi,
opoñy ha oho, oheka, ho'a
na Tevikuarýpe ombogue ijyuhéi.

Ha mombyryve oime Jaguary
ha ynambuy San Juan-gui oguejy,
ha tapeku'are pe Paso Naranja
ojejahuha ha yhū syry;
reíma ko'ērō ñande ra'yre
ohékata áva Ñandejára y
syry poráita ku ombopiro'ými
arahakuete ymámi ñande
ñeñembosaráipe jahasague,
mymba yregua rekoha potí.

Oiméne ipochy pe Tupã ko'áğa
mba'eporãita, ysyry sakã,
pira rekoha, ñande jahuha,
mbiriki renda ymave guare,
ágane oiméva ñamongy'apa,
ñamoñemyrõ, ñambohyppa;
ma'erã ra'e ha'e oheja
ã mba'e yvypóra poguýpe ko'áğa
oúva opa, kusuguerei;
oheja rirémo na mymba poguýpe
ipotí ra'e, yvy jeguaka.

Felícita Arenas de Díaz

Paraguái, che rekoha

Paraguái, che rekoha.

¡PARAGUÁI, che rekoha, ryakuãvu, vy'a jára;
remimbíva ko'êvére: jojaha'ỹ, verapa...
marave'ỹ ne ñe'ã, hovy kangymi nde ára;
arai satĩ pa'ũme repukavy jajaipa!

121

Ipyambu nde rapekuére tetãygua rembiapokue:
¡arapy jeroviaha, ko'ësoro reruhára!...
katupyry, tetia'e, marangatu ku'ikue
ichovi kukúi ñehê nde yvýpe opa ára.

¡PARAGUÁI, yvagapy, kunu'ũ raity meméva;
pytu'u hekovia'ỹva marôvénte remyasãi...;
nde reko, ne angapyhy, ne mborayhu iporãitéva
herakuã jera akóiva omoingovéno tesãi!

¡Ne ñe'ê, nde tavaygua, eiretéicha ijukýva...
he'ẽmbochyrasaitégui katuĩnte oñomoirũ;
nde yvoty poty kyrĩi, porã ryru apesãmbáva
ha ysyry satĩ ohypýiva nde ka'aguy rovyũ!

¡PARAGUÁI, tetã rory, nde pyhare ijysapýva
hesakã potĩ asýva ne ñasaindy, nde jasy...
ko'ẽju, mbyja oguévo, nde kuarahy iñapysêva,
hata piri pytãngýpe ohekýivo kerasy!

¡Avápane oguereko nde purahéi ryapúicha...
nde jeroky pyryrĩi, ne aranduka'aty;
nde yva re'ẽ ropeju, ne mymba rari saitéicha...
Tupã ra'e ojepoity ha omyakỹ nde yvotyty!

¡PARAGUÁI, che rekoha, py'aguapy ánga jára;
pytã, morotĩ, hovýva nde poyvíke toveve...
jekupyty ha jojápe tomba'apo tavayguára:
tahesãi, taiñarandu, hi'upyrã toive!

¡Rohayhu, che Paraguái!, che ñe'ã mbyte guive;
yvoty meméko nde, yvoty apyra'ỹ...
yvoty poty jera, yvoty marãve'ỹ ...
yvotyeta yvoty... ¡rohayhu che yvotyty!

Ñane rembi'utee

123

Kuña, ñane retāygua,
kuñataĩ ijuketéva;
isy marangatuetépe
yma guive omoirũ:
tataypýpe ombojy
;tembi'u hepajepéva!,
ñanemba'eteetéva,
Paraguáipe hi'upy.
Oip'oo umi avati,
ojykýi ha ombopiru;
oiporavo hesa'yi,
ombopupu ha oipeju;
omokā, omongu'i,
omaimbe térā ombichy;
ñapyũ guasu ruguápe
omomimói ha ojy.
Hetaichagua karurā
ichugui ombosako'i:
chipa piru, chipa pe,
chipa kyra morotĩ,
chipa manduvi hũ'i,
chipaguasu avatiky;
chipa aramirõ avei,
;ñane rendy omondyky!
Py'ĩinte avei ojapo:
mbaipy, hu'itĩ, lóкро;
vorivori ryguasu,
so'opu'a, jopara;
sópa Paraguái kesu,
roro kyra ha ipirúva;
;pukavy ha torypápe
mesa ári omboguejy!
Oĩ ára ojapoha:
pira rykue hypy'ũva;
so'oka'ẽ, chyriry,
ryguasu mimói rykue;
kumanda ha jukysy,
chicharõ jepokapy;

kavure, popĩ, chatáka,
pororo, perera, mbeju...
Mesa ári katuete
oĩne: mandĩ'omi,
mbujape ha anda'ĩ,
typyraty ha jety;
avei, kambyjygue,
y ro'ysá ha guari;
kuratũ, lima sutĩ,
ky'ỹi ha yvarykue.

Ndaikatúiko o'ỹ
karuhápe yva re'ẽ:
pakova, aratiku,
sandia, merõ, apepu;
arasa ha pakuri,
tachirina re'ětái
ha ambue yva okára,
jomombáyva juruhe!

He'ẽmbýva asukápe
térã eíra rykuépe,
kuña paraguái hekópe,
ojapokuaánte avei:
kiveve ha kaguyjy,
kambyhe'ẽ, arapaho;
arro kamby, kosereva
ha mba'ehe'ẽ eirete.

Paraguái rembi'ueta:
ojypyre tatapỹime,
tatakua, tanimbuguýpe,
tata rendy jepotápe;
opupu ha ojovere,
ojehesy ha ika'ẽ;
ha omoingovévo tesãi,
mba'asy ohovere.

Ñane rembi'utee
tojejapokói maymáre;
ñande ypykue momorãvo,
ñamboy'úke ka'a ry;
yuhéi, kane'õ pohã,
ojuehe ñanembyatýva,
Paraguái omoteíva,
;tereréke ani hypa!.

Yva Paraguái re'ẽ

127

¡Ymave pako jaiko yvaita resãi rykuére...
omumu pe kokuerére ha ogaháremakatu!;
hyakuãvu, ojepoity, iñapesãmba hakãre,
ñamono'õ vy'apópe: ¡jopói a marangatu!

Ko'ẽ ha jahavaerã jaipo'õ, jaiporavo,
jaipyhy hi'ajupáva merõ sa'yjukangy;
pe sandia pytã syrýva otirigui ñambovo,
jaipetepete jovái, hi'aguirõ ku amangy.

Katuetémi ka'aguýpe, tape po'i rembeýre...
¡ñanetírupi rupíva!; guavira, guavirami;
mburukuja roviru naipa'úi pe juasyýre;
aguaí ha pakuri, urumbe ryke'ymi.

¡Ku aratiku ñu pako ñañoimi, jahapyaty
ha ñaha'arõ hopeju, hi'akýrõ gueteri!...
arasa, inga, taruma jajakápe ñambyaty!;
ñamombia ñana, ñuatí ha ñaňatõí jukeri.

Mbokaja, pindo, guaviju jo'a ári okukuipa;
iguýre osaingopa apepu, yvaporoitý;
líma sutí, puru'ã; ñangapíry, ñandypa,
gareporu, mángo, noaga, ty'áime jahupyty.

¿Avápane hesarái?, ako asaje tiníre...
ysypo ñemyatimóime, yvapovõ jaheka;
japiávo, jajovayva hũmbáva yvapurüre:
¡ñanemba'ente gua'u!, jajupi hese jaipeka.

Jajevývo ka'aru, iñasãi pe ajupoty:
jatayva ha pumarrósa, guapo'y ha yvapohýi;
guembepi, guembetaja, tatayva, yvaporoitý;
yvahái, ñangapíry jomboguéva py'ahýi!

¡Nañanembyajuivoi!: pakova re'ẽ atýra,
narã hái ha he'etáva, mamóne ha algarróvo...
yvahe, tachirina, aratiku'i apýra
ichovi jakaratícha ha okacha, otyarõvo.

Aguakáte, sirimója, yvapore'ỹ, maymáva;
karaguata'a, palmito: ¡ñane retãpýre oky!;
manduviguasu, ovénia ha níspero he'ẽháiva;
avakachi ha parral, ¡he'ẽmby syry tyky!

Tupã remiñotýngue ñane retã Paraguáipe:
jatayvo, takuare'ẽ ¡tomboasuka ñane ã!;
ñañotý, jahyvykói, ñaipysyrõ ñomoirũme:
¡taheñoi, tokakuaa, tome'ẽ teko porã!

Guarani, che ñe'ête.

129

¡Guarani, che ñe'ête, nderyapu re'ẽ asýva;
juky meme rejykyjiva, nekyrjĩ, nepytuhẽ;
ko'ẽvére neresãi ha eirete remondykyjva;
ajevérõ mborayhúgui, ko'ýte nerenyhẽ!

Guarani, ¿ajéngo nde?; ¡Tupã ñe'ẽ ypykue;
yvága pehẽnguemi, jasyra'y mbytere!...
¡ndéko pohã ka'aty, kunu'ũpavẽ rykue:
ku ko'ẽ ha rehekýjiva vy'a'ỹ... tasẽ pore!

¡Ndevoínte, avañe'ẽ, temiandu poty jajái;
tavaygua rekove sã, vy'ahýi, vy'apaha!;
¿mba'ére pe nerendúva hĩ'ãho ha osapukái,
ipirĩ, nemomorã?: ¡ndéko po'a reruha!

¡Oiméne aipórõ, nde, mbyja ku'ĩ kukuikue!;
ndeapohaguéraka'e ñande ypykue, ymaite...
jepémo mboriahumi, jaheipy, tesaraikue:
oípovã iñapytu'ũgui ¡ñe'ẽmi aranduate!

Opavave mitãmi, ko nde yvy membyra'y:
¡guaraníme ongururu, guaraníme ojahe'o;
guirirípe opoñy, uguata, oñembo'y;
guaraníme oñandu, opuka, hasésoro!

Márõnte ndaijojahái nde rekove yvagapy;
nde pytu marangatu, ñe'ẽpoty eirete;
oimérõ nderayhu'jva nde retére ojatapy,
nanembokusuguéichéne: ¡nerosã, nembarete!

¡Nderepavéimako, nde, ko arajere mbytégui
háke ndaje Ñandejára guaranímemi oñe'ẽ!...
¡ha'e ra'e ndeipyhy ñe'ẽ porãita pa'ũgui!
¡opaite peve yvytu, revevéne avañe'ẽ!

Guarani, che ñe'ête; ¡nendive añeñandúva!
ha ndepýrinte ajuhúva vy'a ha ko'ẽ pyahu;
¡che rekove ryrumi, ndéve guarãnte oikovéva;
ndéve guarãnte orekógui, hypyetéva mborayhu!

Paraguái pohã ka'aty

131

Ñane aranduka'aty, Paraguái ñemitjre,
pohã ñanágui oipuru: hakã, hapo ha hogue;
hu'ã, hĩa ha ipoty, ýrõ katu ipire;
mba'asy opaichaguáva hykuerépe ombogue.

Sapy'a oírõ hasýva pyharepyterei:
;pohã ñana ojapyhýne, ojoso, omongu'i;
oitykua ha omboguávo, tahyakuãvurei;
oha'ã ha omboyúvo, omokõ sa'i sa'i!

Ñane pohã ro'ysã tererépe oñemoĩ,
ipýra ojepoi ka'ygua pyrusu potíme;
ha katu, pohã aku, opupu ha iñapatĩ;
ka'ygúape oñapymi, ka'ay ryjúi tiníme.

Ko'ã ka'avo yma tesãirãnte oñomoirũ;
oñemosũ, oñembory, ohekýi ku py'ahái:
tarope, sáuko, kokũ, kupa'y ha yvapurũ;
taperyva, kalaguála, ka'arẽ ha ka'ahái.

;Opavaite pohãitéva!: kanchalagua ha inga,
jakaratĩa, guajako, mburukuja ha guako;
guavirami, guavira, ita poty ha arasa;
jety, tajy, aguakáte, pindo ha mba'ysyvo.

;Óga jerére hysýine ha hoky kyrjĩ guasu!:
ka'apiky, ka'amarã, ka'aro ha ka'ape;
ñangapiry, yvyraysy, pynõi, pynoguasú;
amambái, muñamuña, arachichu ha yvope.

;Pohã ñanemoingovéva, oipe'áva mba'asy,
nahĩ'ãiva'erã opa!: jaguarundi, amba'y,
mbokaja, ka'ajuty, karaguata, juasy'y;
ka'akatĩ, ka'arurupe, tílo ha guapo'y.

Petĵ, kurapepĕ, limapuru'ã, limasutĩ;
kuratũ, kuratũrã, kurupika'y, aguape;
viravira, tapekue, kapĩ'i, kapĩ'ikatĩ;
kurupa'y ha yvahái, joñuã ñande rape!

ĴIpohĵiva keraſy katuete ombohasa!;
vurroka'a, hakaranda, taruma, taruma'i;
sarandi, takuare'ẽ, ysypo hũ, ka'apeva;
ka'apunga, aguarayva, urupe ha menta'i.

ĴKorapy ha kokuerére pohãita okakuaa!;
syĩnandy, mboika'a, yvyrapaje, arary;
kumandayvyra'i, kangorósa, andaka'a;
aloe, jate'ika'a, ka'atái ha ajuý.

Ajaka karanda'y térã ajaka takuára,
henyhẽ chovi pohãgui, ijára oikuave'ẽ:
Ĵchikória, para'yva, mberymirĩ, artemísa;
jatevuka'a, kanéla, sen ha urusuhe'ẽ!

ĴKarambóla, apepu, kavarak'a, ñarāhái;
juapeka, kapĩ'ipe, guaikuruka'a, urumbe;
toroka'a, poleo'i, ñambi, kavajuruguái;
kapĩ'ipororo, vorráha, avatimi rogue!

ĴMamóne raĵi, andai, tatayva, aromíta;
aguapepuru'a, limõ, ka'avotory, áho;
säuse, gueiretyma, jaguaretেক'a, vervéna;
orégano, jarinda, málva morotĩ, inóho!

ĴKuri'y, pacholi, komíno, vóldo, sálvia, rúda;
mbarakajanambi, sedrón Paraguái, eukalípto;
mandyju, alvaháka, sepakavállo, seváda;
kebrácho, kuarahyjere, granáda, cardosáto!

;Kuave'ěhára rory, ape ha pépe oñemu!
 omba'ejogua hapicha ha oheja pohãita;
 omba'ejerure chupe, ko'ěrōke togueru:
 rósa moskéta, ahénho ha ambue ñanaita.

Pohã Paraguaiete, Tupã rovasapyréva;
 ñande ypykue jopoire, arandu paje ka'aty;
 ñaipysyrōke añete, ñañoťy, ñamyerakuã:
 ;aníketi, aipórō, ñahundi ka'a raity!

Ñomoirũpavẽ

135

Ñañotỹ yvoty, tojegua ko yvy: ¡taipotỹ ñane retã!;
arai mbyterẽ toñemyatimói, ñande reko ymare;
ka'avotory tome'ẽ tesãi, taheñoi kokue pytã;
ñasaindy kangy tohesapeve, topa tekoasy pore.

¡Ñañomoirũ!
Toipeju ñane ánga, tory;
tokukúi yva he'ẽ ka'aguy;
taijayvu guyrami, pytũmby.

¡Ñañomoirũ!
Toipuru tavaygua iñe'ẽ;
tomyasãi mborayhu, vy'apavẽ;
tohendu, toñe'ẽ.

Ñaikytĩ ñuatĩ, taipotĩ tape: ¡javy'a ojoapytépe!;
joja, mba'apópekena jaikove, toğuahẽ ko'ẽ pyahu.
Ñañopytyvõ, toĩ pu'aka, ñaimemba oñoñe'ẽme;
tahypa ñaña, toso ñane sã, topáy arandu pyahu.

¡Ñañomoirũ!
Taikyrỹi ipy'a, mitãmi;
toikuaa orekoha hogaygua;
topuka, tomuña panambi.

¡Ñañomoirũ!
Topa'ỹ purahéi, jeroky;
toipyaha Paraguái hemiandu,
tokuera keraŷy.

Paraguái ko'ẽ

137

Ko'ẽmbaite sapy'a, ohasáma pytũmby;
ojajaipa kuarahy, iñangekoipa guyra;
opurahéi ka'aguy, jasy mi opukary;
ikoni, ojeroky panambi pepo para.

¡Iporã ñane retã!, omimbi, ndaijojahái;
heñói ijyvága guýpe: py'aguapy ha vy'a;
hekove ha iñe'ẽ, mokõive ndaijojahái;
henyhête ijyvýpe: mborayhu, joja, p'õa.

Ára pyahu iñapysẽ, ojaty mba'embyasy;
tembiapokue hokypu, tesay ykua hypa;
hetia'e ñande poyvi: pytã, morotĩ, hovy;
ñaña, tavy, mboriahu ¡«raka'e» pema opyta!

¡Iporã ñane retã!, ndaipóri ha'eichagua;
ñandéke ijyvotytýpe joyke'yicha jaikopa;
jahejáke ñorairõ, taipoty ñanemba'éva;
mitámicha, ko'ěvére, tokakuaa Paraguái.

Mitāmíme

139

¡Torohupimíntena, mitāmi, ndejuky asyetéva;
toroañuā che rekove sā osoite peve...
tañandu upévo, nde pire pirí rasa ikyrĩiva;
ne ñe'ã ryru, nde asúpe otytýiva, topoiteve!

Pyharevete, kuarahy resē ahuğwaitīmívo;
hata resakāme, kirirĩhaitépe, romokunu'ũ;
¡tuichaite vy'a cheangajora pe nepytuhēvo;
nderehe ama'ēvo, yvāga mbytépe vaicha apyrũ!

¡Torohupimíntena, mitāmi, che rekove jára;
ko che jyva ári tove terepáy, tanderetiāe...
mbyjaita ku'igui naje ndejapóra'e Ñandejára:
¡¿pokatu mimbi?, inimbo verápe ndeipyahára'e!

Pyharerei ajapysaka nde pyti'amíre;
¡jamañañemi... noiméipa resýi, repáy, ndero'y!,
rohayhu asyetégui py'amirĩeta opoñy che ãre;
ndaikuaaireígui mba'épa oja póta: ¡rohupijey!

¡Torohupimíntena, mitāmi: che ánga, che jára;
jaipapa yvoty, ñama'ẽ jasýre ha japurahéi...
nemba'epaitéko oguerekomíva ko tetā rokára;
ipype reikóta, aniche avave nderehe ojahéi!

Guarani, tyapu ra'ã

141

Guarani ryapu hyapu:
opu ipu, ombopu tyapu,hyapu ipu;
hyapu, ipu, opu, okapu.
Hyapu, hendypu, ipyambu;
ipytuhẽ, otytýji, hĩambu;
katuete iñangekói... joñandu!
;Guarani, tyapu ra'ã!

Guarani ryapu iñamangy:
;túky! ;túky!, otyky tyky, oky oky;
oikarãi arai, otyky, oky.
Osunu sunu, osunu, oguarara;
oguyguy, ochororo, ocharara rara;
upéi opi...jopa charara!
;Guarani, tyapu ra'ã!

Guarani ryapu oveve:
opepe pepe, operere rere, operepepe;
oipete pete ipepo: opepe, operere.
Omondryry ára, irari rari, oguyryry;
osununu, ojasuru, osyryry;
ko'ýte osororo... ; ondryry!
;Guarani, tyapu ra'ã!

Guarani ryapu ijavatisoka:
oinupã nupã, ombota mbota , ojoso joso;
angu'a oinupã: ombota, oñembiso.
Ojepopete pete, okacha kacha, opiriri;
opyryrýji, okirirĩ, oryrýji;
upéinte, jplíki!... jho'a, orambi!
;Guarani, tyapu ra'ã!

Guarani ryapu ijayvu:
okororō rorō, opiripipi, otirititi;
ochuruchuchu, okororō, opiriri.
Ochyĩi, ochiã chiã, oġuararã;
opororo, oporopopo, ochararã;
upévo opururu...;opururũ, opararã!
;Guarani, tyapu ra'ã!

Guarani ryapu iñe'engatu:
oguelele lele, ongululu lulu, olala;
ikũremói remói, oguelele, ongululu.
Ikele'e, ipy'amirĩ, osapukái;
otaky, ochiri, opurahéi;
katu, peteĩ jhýu! pe...;okuakua, okorói!
;Guarani, tyapu ra'ã!

Guarani ryapu otembi'uapo:
ombochyriry ryry, ombichy mbichy, ombopupu pupu;
omosununu tata; tembi'u ochyriry, opupu'i, opupu.
Jepe'a omopẽ, omopẽ mopẽ, ombochovi;
opo, opopo, opopo'i... ;opa pupu!;
jháke!... ;osýi, osysýi!
;Guarani, tyapu ra'ã!

Guarani ryapu ndopytái:
otyryry ryry, ikechẽ kechẽ, okacha kacha;
ipysyry, otyryry, ikechẽ, okacha.
Oñatõi hapicha, okuchu kuchu, ovava;
osusũ, iñapasusũ, otarara;
katuĩ opáy...;ombiriki, otaratata!
;Guarani, tyapu ra'ã!

Guarani ñe'ẽ ikunu'ũse:
 ikyrĩji kyrĩji, ochichĩ chichĩ, otorore rore;
 imirĩ, ikyrĩji, ochichĩ, otorore.
 Oñemondĩji, ipy'aperere rere, iñakānundu;
 opukasororo, ipy'atytĩji, ochuchu;
 ýrõ, jovu, ochĩ'õ, ipyahẽ!
 ;Guarani, tyapu ra'ã!

Guarani ryapu hasy:
 ogualala lala, oguilili lili, ogue'ẽ gue'ẽ;
 hye ogualala, oguilili, ogue'ẽ.
 ;Téngel !téngel ! pe opa chivu, chivivi;
 iñakākuchu, ihu'u hu'u, otini;
 ikatu ipy'aropu... jiñe'ākapu, ijojói!
 ;Guarani, tyapu ra'ã!

Guarani ryapu omymbara'ã:
 oñarõ ñarõ, okekẽ kekẽ, okuekuẽ;
 opiã, okokore, oñarõ, okekẽ.
 Oguahu, okororõ, omburea,
 okirikiki, okorokoko, okarakaka;
 jepivérõ, jomiáu, ombéee, otokoro'õ!
 ;Guarani, tyapu ra'ã!

Guarani ryapu hyapu:
 hyapu, ipu, opu, okapu.
 Oipapa , oterere, oteretete;
 joipuru turu!: oturututu, oturuñe'ẽ.
 Guarani ryapu hyapu...
 ;hyapu, ipu, opu, okapu!
 ;Guarani, tyapu ra'ã!

Terere jere

145

¡Ñande terere, pohã Paraguái!
ka'a paje ry, ánga piro'ý;
ha'e, purahéi; ha'e, sapukái;
kunu'ũ yvu, yva ysapy.

¡¿Máva nde jave?, mborayhu ykua!
ne ñe'ã opupu, hypy, ndahypái;
ndéntemi voi tory rerekua;
herakuãmiha tetã Paraguái.

¡Ñande terere, Paraguái mba'e!
pytu'u raity, kane'õ ygua;
ha'e, arandu; ha'e, mbarete;
teko ymaite, vy'ahýi rugua.

Akói omimbíne nde réra ryjúi,
nde ka'a ryakuã, nde y ro'ysã;
Tupã ndetykua, mbyjaita omongúi;
ka'ygua mbytépe ipoty apesã.

¡Ñande terere, Paraguái mba'e!
itaju pehẽ, joyke'y atyha;
ha'e, kyre'ỹ; ha'e, tetia'e;
pyhare ha ára ñaño moirũha.

¡Terere jere, terere resái!
toha'ãraẽke ku Pa'i Sume,
oiméne ijyuhéi, yvága oikarãi;
ha upéi toy'u Ñande Paraguái.

Ñane retã sãso

147

Ako pyhare kirirĩ, piro'y, porãite,
¡Paraguái heñói a'gui!... ¡isãsóta a'gaite!
Iporã pe pyhare, yvytu ikarape;
arai rai ojere, jasy'mi ohesape...
¡Paraguái ipirĩmba!

Hĩ'aréma ha'arõ, ipukúma eterei;
kerai ova ova, ikangy, opa rei.
¡Sãsohára itarováta, oryrýi ikuã apýi!;
hy'ái otyky tyky, hováre opyryry'i...
¡Paraguái ipy'akyrýi!.

¡O'guahê'tama aravo!: tetãygua iñapysẽ,
ovetã rupi ojupi, ñemiháme oma'ẽ.
Velázco katu imesápe opytára'e orambi:
¡upéva katu!, ta'geme py'a'ete isarambi...
¡Paraguái ipy'anundu!

Yvága ru'ã ryakuã o'guejy veve roky:
¡pe ñe'ã poty'kuru ikatútama ipoty!
Guyra iñangekoipa, opáy, ndokekuaavéi;
nahendái, ipijoha, osýi, nokiririvéi...
¡Paraguái ojetyvyro!

¡Ko'ësoro potaite!: ñane retã ipyambúma,
oha'arõ pe jerére sasôhárapa oúma.
Sáenz róga hĩ'ambu, hĩ'ãho, ojepy'apy:
ohechapa pe oikóva, oñembo'e, ojepokyty...
¡Paraguái ojepy'taso!

«¡Sãso ýrõ mano!», he'i Iturbe oikévo;
España-gua tuvicha ¡oñeme'ête upévo!
¡Oso upérõ apytĩ, opaitéma tembiguái;
Caballero osapukái, omboviva Paraguái!...
¡Paraguái isãso!

Opavave sāsohára, horyjoa iñe'ã;
Juana de Lara oipyaha yvotyeta apesã.
Oveve koni koni pe ñande poyvi pyahu:
pytã, morotĩ, hovy; ome'ẽvo mborayhu...
¡Paraguái ipytuhẽ!

¡Ñane retã ipyahuete, imitã, heñói ramo!;
pytagua poguy opa, ikusugue, omano...
Molas, Troche, Rivaróla pevarã oñomoirũ;
Francia, Yegros ha De La Mora aveiko omoirũ...
¡Paraguái heñói!

Sytee, ñane retã, oñandu kerayvoty;
hesakãve arapy ha panambi ojeroky.
¡Upe pyhareko'ẽ tuichaite mba'e ogueru,
tesaráipema opyta py'angata vai ryru!...
¡Paraguái okakuaa!

Paraguái rekóke, aipórõ, ñaipysyrõ añete;
ñañepia'ã opavave, taherakuã porãite.
¡Jasypópe hĩarayvoty!, ¡jasypópe ikerayvoty!;
ha'éko yvoty meme: yvoty marãve'ỹ...
¡Paraguái imbarete!

Guyra Paraguái

149

Ñande guyra Paraguái, Tupā rymba yvagapy;
ko'ëju sakā purahéi, ñu ayvu ka'arupy;
ka'a pa'ūme haity, mburukuja ijyvoty;
ysyrúpe ohypýi pe ipytĩ'a piro'y.

¡Omumu tetā okāre guyraita pepo rari;
oveve mirĩ mirĩ, ára resa ombotiri;
mborayhupavẽ pajéko ipepóre omyasãi;
opukavy, operere, omosarambi tesãi!

Yvyra rakā ru'äre ohuġuaitĩ ko'etĩ,
umi jeruti ñe'ẽ, ha ombohováĩ guyratĩ;
purahéipe oñomombáy guyraju ha guyraũ;
yvyrakuápe katu: ¡oma'ẽñemi ypekũ!

Ñande rekoha oñuã, guyraita ñe'ẽngatu:
mbyju'i, ypaka'a, pykasu ha urutau;
jahahápe jajuhúva pyku'i, pyku'ipe;
chesyhasy, karakara, ha opaichagua ype.

Chululu, tuĩ, sarĩa, ñu hovy ombohory;
karakara'i, johana, chochĩndi ojepoity;
opepe atĩ, suriri, chirivi, sýi ha mytũ;
oveve jere chopĩ, tujuju, chacha ha mbytũ.

Aguapeaso atýra tavapýre oguejy;
jakavere, guyrapo, suruku'a ojeroky;
ñarã rakāre ijaty arara, guyratata;
hu'aitére osaingo saijuguy, chahã, araka.

Paraguái ovy'a syry ku tapére yvoty
ojavykýrõ chiriri, anombi ha mainumby;
ñahana, guyraju; jakuhũ, apetí, karaguata;
ñandai, ha'e tukã hy'áigui opepeguata.

Mitã, upe aja, ikuãre oipapa: «jynambu,
ynambu'i, ynambuguasu, ynambutataupa,
ynambukokuere, ynambuka'aguy!», ha opa;
upéi: «jynambuko'ygua, ynambuapeky'a!»...

Ñu mbytére okañymi hetaite guyraraity:
uru, uru'i, uruguasu; guyraturutavy;
masakaragua'i, guyraturutu'ĩmorotĩ,
guyrapaje, guyraañomby, guyraturutuĩ.

Ku oñemombemanoite oheka guyrara'y:
taguato, taguato'i; taguato'hũ, pytã, hovy;
yryvu, yryvuvicha, kirikiri, hoko;
aka'ẽ, aka'ẽpara, piririta ha ano.

Yguasúre oko'i: kuarahymimby, mbigua;
martín peskador, chiripepe, paha ha paragua;
jhyegasúva oíha omombe'u pitogue...,
karãu hasẽ isýre ha ojahe'o ġuaiġuingue!

Pyhare ha opáy oho, oma'ẽ guasu guasu:
urukure'a; ñakurutũ ha suindape, guasu;
ha reguatárõ pytũmby, nemondýi guyratape;
aġuiete vaicha oñe'ẽ: kuruvita, kogoe.

Yvakuéra hĩ'ajúvo, ohetũ ha oġuejy:
tuĩ, tuĩchyryry, tuĩmarakana aty;
tuĩguasu; gua'ahovy, gua'apytã, sa'yju;
ýrõ, sevo'i ojo'o: kaninde, kanindeju.

Ojuasajuasa he'ẽgui ha ñaneangapyhy,
guyra Paraguái purahéi: kalándria ñe'ẽ asy;
umi haviamboroti, haviakorochire;
haviapara, tyvyta, pytã, kap'i... pure.

Kuchu'i, kuchu'iguyguy, churiri, guyratiri;
tajasuguyra, tengasu, pykasuro, mbaguari;
makagua, tingasus ha heta guyraakāpytā;
guyra karaguatatýndi akói iñakāhatā.

Kap'iipe roky pyahu oipeka ha omokā:
guyraũ, guyraũmi, guyraũ pyti'apytā;
guyraũchore, guyraũguasus ha guyraũro,
oñomokunuũ rory, omboguévo py'aro.

Oime avei oiko, ojeheka tujuháre:
guyravera jajaipa, chirikoe ryke'yre;
oikytí kytí arai, guyraruguaijetapa;
ha;oñembopajegua'u!: kavure'i parapa.

Kurukáu ha karahu ñanemba'ete avei;
tetéu, ypeguasus; ypekuchára ha kutivi;
guyra-San Fransisko'i, hilgéro ha'e guyrapón:
mokói kogoe pumbasýpe pe vy'a'ỹ ombogues.

Mbatuitui ha chipín oipyguara ka'aguy;
yvytu vevýi kangýre ohovasa pytũmby;
ndaikatúi ñahenoĩỹ guyrapu, ñe'ẽ itapu;
;péva kus guyrakampána, Paraguái ñe'ã ryapu!

Oguata sambo sambóva, guyra guasus yvate;
ipepo ha ndovevéiva, ñaníme iñakuãite:
;ñanduguasus oñehenói, Paraguái jeguakarã,
ituvamis oñenóva, hup'i'a oja ha'gua!

Kavita ha'e kanário, ha hetave guyra'i,
oñembo'e kus tetäre ani ha'gua hesa'i;
py'ỹi ojuhupapo, ombo'a, iñe'ẽngatu:
;ñande pópe oí hekove ã mymba marangatu!

¡Ajépa neporãite, yvyra kyrĩji paje;
ama'ẽre ama'ẽve, nama'ẽmbái nderehe!...
yvytu vevýji pa'ũme arapoty rembyaje,
oiháicha yvotyty rembyatypa ndejehe.

¡Oiméne aipórõ, nde, porã ykua hypa'ỹva;
porã meme ryru jára, porãpavê rerekua!...
yvága hovyingymi, ijahoja paha'ỹva;
ojepoity nemoirũvo, ¡vy'apavê rerekua!

¡Ajépa neporãite, yvoty apesã rendy;
rohayhu rohayhuvéva, rohayhurasaitave!...
ndepichy kunu'ũmívo pe pyhare ñasaindy,
pytũ mirĩ nderejáva, revera sa'yjuve.

Ne rakã jajy roky, ára ru'ãre ipojái
ha kuarahýgui omosũ hata piriri kukúi:
¡pypéngo ra'e ohypýji ne ñe'ã sa'y jajái,
ajevérõnte otini, nde poty jera ryjúi!

¡Ajépa neporãite, itaju aju mbytere;
rohecharamoiteíva, romomorãverei!...
nderypýji ñehê syrýva eireteju rykuere,
ajevérõ panambi ku oveve manterei.

Tape po'i rembe'ýpe nepyatã, reñembo'y...
rehupijoko torýpe: ne rakã, nde rogaguy;
ne kuarahy'ã akýme reikuave'ẽ piro'y;
¡ty'ái mokáha, mba'asy pohã, pytu ka'aguy!

¡Ajépa neporãite, nde, tajy sa'yju poty;
nde rope sa'yjungýva, sa'yju, sa'yjyete!...
nde poty kuigüe mimbi, nde yvoty pyahu aty,
che ánga ombohorýva..., ¡ajépa neporãite!

Che poyvi Paraguái

155

Aipo'o mayma yvoty, ambyaty, amyapesã;
aipyhy iporãvéva, ahypýi, amboysapy;
ndéve agueru, che poyvi, Paraguái rekove sã;
jtereime yvotytýpe!, jtahory ne angapy!

jKatuĩnte, che poyvi, che ñe'ãme reikovéva;
mborayhu hasaha'ýva nderehe che añandu;
nderehe chepy'aho; nderehe chekunu'úva;
nderehe ijatypágui tetãyguára remiandu!

Koëvére arapýre remimbi remimbive;
yvate yvateve rejupi ára ryjúicha;
ne memby, nderayhuhára, ko tetãme hetave;
ha nde guýpema guive; neipysyrõne oimeháicha!

Marõvénte, che poyvi, rohejáne tesaráipe:
jche rekove ryrumíme revevéne katuete!;
hi'ariete, aniche aheja ku tapykuépe:
jne aranduka'aty, nde rekove, ne mba'ete!

Che poyvimi Paraguái, nde ha'e: jche sy, che jára!;
nde pytu kuarahy'ãme rehyvi vy'apavẽ...
jyma ra'e ndeipyaha yvotýgui, Ñandejára;
reñatõi ha'gua yvága ha okúi jojapavẽ!

jPéina che po mokõivépe aiporavo yvoty:
pytã, morotĩ, hovýva, etémi ndejoguaha;
tuichaitékena evy'a, ko'ẽ pyahúko ipoty,
ndéko ha'e, che poyvi, Paraguái myerakuãha!

Tujami, che rumi

157

Nahĩ'ávéma repa aipo ñembohoryhárõ;
cheahoĩko temiandu chejopýva, tujami;
ndaipotáinte ndereja avave ñembyasyhárõ:
janichéne opa ára ndetapykue, che rumi!

Yma guivénte voi péicha reikove asýva;
mborlahumi nderekópe, noñema'ëi nderehe;
ahechárõ rehasa chepy'ajuka asýva:
;ne retã, nde rogaygua, naimandu'ái nderehe!

Nde rovami ichaĩ, ndaha'ëi pe yma guare;
ne ánga katu mitãicha, michĩ pyahuete jey;
ipuku, hatĩ, hesay, hĩ'ambu nde pypore;
ha pyĩjinteko erémi; nereñoisehajey!

;Tujami: ndéngo che rumi, che retãygua pehẽngue;
nde pópe oĩva'ekue ko Paraguái rekove;
nde retemi ojovere, ojehesy ne kangue;
ko'ësoro rapykuéri reipykúi ága peve!

Tupãme ajerure, che ñe'ã ryrũ mbyetégui;
tomongúi ipokatu, yvága koty renyhẽ;
nde py'a marangatu ndahupytyháĩ potĩgui;
;toĩ ku ndepichymíva sapy'arõ nepyahé!

Nde réra marãve'y: joñemomba'e mba'érõ!...
jasympi ojerokýne, ovy'a, opukavy;
mbyja ku'ĩ piriri okúine pe pyharérõ,
nde rape omyataindývo: ;tujami, che ryke'y!

Victorino Cardozo Ovando

Temiandu ayvu

Ka'aru áraro'y rehegua

Ka'aru ropehýi,
kuarahy sapike,
arai apatĩ,
yvytu ro'ysã,
yvyra piru
rakã pararã
pururũ
piriri
pire oikytĩ
ro'y omboguy
pire ojoka
mitã poriahu
pysã ojoka
onohẽ tesay
ro'y ipohýi, ipohýi
mboriahu hendive.

Kuarahy pytu

Kuarahy
osē
pytā
jajai
hory
hetia'e
imbarete
pu'aka
ogueru
hendive
yvytu
piro'y
omboyku
y'atā
pararā
pururū
piriri
kap'iipe
pirukue
che po
omyatā
pire
pererī
ojoka
omboguy
huguy
piriri
parara
parara
kavaju
oñani
itĩmbu,
itĩmbu
hete
ombokacha
ro'y
omondoho.

Ára roguekúi mbo'ehao korapýpe

Pyhareve
rovy
hovv
asy
yvytu
oipeju
tesãi
ombyasãi
tory
vy'a
tetia'e
mitã
isarakĩ
panambi
hovv guasu
oveve, oveve
oñemi, oñemi,
okañy, okañy
ho'a, ha ndo'ái
opu'ã, oguejy, ojupi
hapykuéri
osẽ pitohẽ, oñe'ẽ ha oñe'ẽ
ombopu, ombopu ipepo,
oma'ẽ ha oma'ẽva
mitãkuñarusu ryere,
upeinte, osẽ, mitãĩ akytãĩ
rye, para'ĩ oha'ãvo
omondýĩ pitohẽ, omondo ha oso
pytu'u
tilitín, tililín,
opa pytu'u,
ty'aivu, kane'õ, kane'õ
opa ha opaite
tembiapo osyryry.

Ara ro'y ñeñanduka

¡Peina katu oguahẽma ñande kyhyjeha!
hendive ipyahẽma yvyra hakã perõva
ama ro'y omohe'õ ha ombajahe'õva
taju, pilili, pyryku ojapõva
vaka vare'a pirumíme ombojahe'o sorõva,
guéi tuja katu, mbeguekatu oñamindu'u
ogueronamindu'uháicha ipytu'u,
ijára poriahu tujami oma'ẽ asy hese
nahĩ'ãi anga chupe peicha ohasa asyete.
¡Aichejáranga guéi tujami ro'o rypa!
Peichante piko avei rejuva'erã repa?
¿Mba'e poku oime opyryryĩ ne ñe'ãme reikutúvo pe ne
ma'ẽ yvýre?

Ka'aguy rekove

Ka'aguy,
ypytũme,
ho'a,
yvyra,
ituju,
hi'yo,
hou,
tatu,
ypekũ,
ombota,
yvyra,
opytekua,
hyapu,
yvytu,
oipeju,
ka'aguy,
ovy'a,
omyasãi,
hyakuã,
akuti,
oikytĩ,
takuapi,
tapiti,
hãimbiti,
oiporavo,
ka'avo,
pitohẽ,
operere,
operere,
oveve,
kaguare,
pyhare,
ojere,
ohasa,
ypajere,
oguara,
ovava,
ogueraha,

mbatara,
mykurě,
omone,
oguata,
oheka,
apytekua,
guasu,
oisu'u,
omonda
kumanda,
kurupa'y,
ñembo'y,
piru,
ru'ãme,
oipyso,
ipepo,
cheuru,
sako hũ,
ojopévo,
ichupe,
kuarahy,
hory,
osyry,
y,
hovy,
potĩ,
sakã,
oheka,
itakua,
ohasa,
amambái,
yvyratái.
Kuarahy
opyrũvo
cheakãmytetére
operere,
operere,
jasy jatere,

turuñe'ẽ
po'i asy
akuápe.
Apáy sapy'a
mombyry
añeñandu
sapukái,
ahendu,
ajevy,
aje'ói,
che tapýĩ,
aheka,
opyta,
ka'aguy
ypekũ
pap...
parrrrr
ombota.

Ñeko'õi (*Soneto*)

173

I

Ñeko'õi ha ñembyasype anohẽ,
añohe, ahykuavo py'a rasy,
kuatia morotĩmĩre che pyahẽ,
ahai guaraníme kerasy

II

Aretéma ochyryry ha opupu
che py'apýpe ko ñeporandu
¿mba'ére avañe'ẽ ogue hembipu
omoñe'ẽ rãngue ava remiandu?

III

¿Ñande ruguy piko ñande rovápe
ja'e haguã paraguaiguáko che
ayvuate ñaguerotĩrõ aty hápe?

IV

Ndéve ha'e, nde nde rape kañyva
ñe'ẽ omano nde jurúpe. ¿akuche?
¡Ñamopu'ãna ko omano kangýva.

Peme'ěmo chéve

175

- * Peme'ěmo chéve ñe'ě ipyahúva,
amonde haguã che ñe'ã poty.
- * Peme'ěmo chéve ñe'ě ikya'ǵva,
amonde potí haguã che ñe'ě anintemo ijai.
- * Peme'ěmo chéve ñe'ě oñepyrũ'ǵva,
anintemo ikya, ichaĩ ha ijaruru che ñe'ã poty.
Áva ha opaite mba'e ári ajerure:
- * Peme'ěmo hagua chéve ñe'ě oñemondéva arandúpe
umi takate'ỹme oikóva ñande jurúpe oimeháicha
noséiva,
umi ñe'ě arandu ñande rukuéra ohejava'ekue ijehasakue
rupi.
- * Peme'ěmo chéve ã mba'e che ãnga
ndoikosevéima ñeñapytíhápe, upéicha haguére ha'e,
ha'etéva.

Ha yvytu rupi ñe'ã ndaikutúi oiko ñapytímby.
Oime ramo jepe ñe'ã oñapytíséva, umívako oikóva ikéra
jNéi, néi che ãnga poty eveve, eveve emondoho ne sã, ha
ku panambi hovýicha ekañy ha esẽ, ekañy ha esẽ anítei
avave nde pykua.

Mandu'a Jaitypo

177

Mandu'a jaitypo repyryrjiva che ñe'ame oguahẽvo
ka'aru kirirĩ, kuarahy
jero'a, yvyra kuarahy'ã añuãme reñemoirúva sapy'apy'a
yvytu kangy piro'y
asy ka'aruete reheguáma reguerúva mandu'a chepy'a
pyhýva!

Che mitãmemi yma ndaikuaái tekoasy yvy ári oñaniva,
aguerovy'ante
ára ko'ẽ, guyra ñe'ẽ, ysyry porã, ha ama apatĩ, pe amo
yvatégui
oúva, oñuã oúvo pe ñu imanto morotíme, upekuévo
ogueru piro'y, che katu
upévo añemboi apytaaju haguéicha yvy ári, che saraki
che pojáivo yvága
pehẽnguemi Tupã ogueropojáiva chéve upe jave,
nahendúi jeja'o aplipli,
apleple ajapajeréi tujúre aipo'óvo che resay che pytỹ
che puka ndive.

Moõ reho che yvága pehẽnguemi

Ko'ãga guarã che akārague upe ama apatíchama, yvytu
omonguévo che
rova yképe, ama'ẽ mombyry che ñe'ã ojevy... Umíva
umi ára okañyetéma
ndouveimava'erã, araka'eve opytántema opyryrjĩ ha
ojaitypo ku
mainumbymícha che ñe'ã ruguaitépe.

Ka'aruete

Ka'aruete kuarahy itaju ojapajerei ojahúvo huguy
pahaguemíme; ajesareko
ajesareko mbo'ehao rape po'imíre, ahecha che rajy
akārague mbokaja poty
ojoapi ouvo kuarahy ratándi, ipire kamby, pytāngy asy
ojope hague kuarahy
rata, ití ry'áimi oúvo, hesa yvága je'óre ojekuaa
ikane'õitereiha.

179

¡Che rechávo! Hesaráipaité oñanívo ojeity che jyva ári
aikuave'ẽvo chupe
che kunu'ũ.

¿Mba'éicha piko ambotovéta?

Mitã mboriahu okaraygua

Mitã okaraygua
reséva rejechauka
nde rova pitiĩmi
nde ao chalái pamíva
ne pysã sarambimi
pynandĩnte reikovéva
nde puka juky meméva.
;Néina mitãmi!
Epuka ha ehekántena
vy'ami nde reikuaaháicha,
eñembosaráintena
umi ñembosarái... Nde reikuaáva.
;Néina mitãmi!
nde reikuaa'ỹva gueteri
ko yvy apére osyryry ha oguatáva
ipopia rasyetéva
vy'a'ỹ ha angata
kakuaápe oipokuáva,
oipyhy, ombokusuguéva vy'a pavẽ.

Ka'a ha ka'api

(jehai kytomi)

Aka'apívo che kokue,
ajoka che popyte,
upévo oséma juky rykue,
amboguévo kane'õ
ha apytávo che kaigue,
aipyte jai rykue.

Mandu'ahávo che rúre

185

I

Che ru amyrĩji ndéve ahai ñe'ẽ apesãmi
hetaite reikove aja reñeha'ãva'ekue
ore karai ñe'ẽ ha'gua michĩnte jepe
jma'e... avañe'ẽme oho ndéve ñe'ẽ kytomi

II

Che mitãme, hetaite ahasa asy paraguaýpe,
táva guasúpe aju che akãmbuku mie rekávo
nimbo ra'e ñuatĩ akua apesãme aju ha'ávo
che ãhóvo takuaryre ajahúma tesaýpe.

III

Ã mba'ére, ndachepochyi nendive che ru
upéicha rupĩnte oiko chehegui kuimba'ete
ne rembiaporãnte ra'e, nde ha'e rupi uru

IV

Ãga ahechakuaa ñande joaju kuãirũ
ha'eha oso'ỹva tramojo jy mbarete
rehoitéma ramo jepe orehegui, che ru.

Diana Raquel Ríos

Korasõ ñe'ẽ

Nde rehe añandúva

Ojaitypo che apytu'ũkuápe
ijojaha'ỹva mborayhu satĩ
nderehe añandúva añetehápe
che korasõjára guyra morotĩ.

189

Nde pukavýpe ko ahecháva
ipoty jerávo jazmin paraguái
aimo'ãỹre cha angajuráva
mborayhu hi'áva arosapukái.

Yvytu vevyimíre ne ñe'ẽ oúva
oike che apysápe oñemohenda,
ha che korasõ ha'ete osoróva
oipotágui hendive reju repyta.

Tove mbyja yvága jeguaka
ombohesape ñande raperã
ikatu haguaicha jaikuaauka
mba'e ñañandúva añetevaha.

Aimo'ãŷva

191

Naimo'ãiva'ekue nde juru
he'ẽ eirete asýva
iñe'ẽnguemíme ombo'itaha
che korasõ.

Péina ko'ağa
che ã
che rapy,
iku'i huguy,
otyky osyry,
oñembyasy.

Che mborayhu porãite
anivéna péicha
ne'aña che ndive.

Nde rehe'ỹ che korasõ
ichaĩ,
okái,
omano.

Tove ymaitemícha
javy'a oñondive,
panambi sarakícha
umi yvoty iporãvéva ári
jaha javeve,
tory ha mborayhu
ijapyrãŷvape,
jahypýi rósa poty kuru
taiporãve.

Temimbyasy

193

Mbeguekatu oguejy che po ári
panambi hovy asýva opytu'umi,
ojávo ne ry'akuã omosarambi
oçuahêvo kóva che ángape, techaga'u cherundi.

Yvu sakã asýicha osyry che resay
omohe'õ temimbyasy
oipyguara cheryepy
ohupyty che ã, che jopi añandu hasy.

Techaga'u ombosysýji che rete
ha nderehe che mandu'ávo
ojei, osẽ, ogue mbarete
opa cheretepýpe nemandu'a hakuvo.

Che ruguýpe osyry mbeguekatu
kunu'ũ reme'ẽva'ekue chéve,
che pirére opyta nery'akuã marangatu
ndojeiri mborayhu chehegui araka'eve.

Jepe mombyry rehova'ekue
opyta mandu'a ohapy che apytu'ũ
ha ko'ağa ramo che korasõ ikusugue
ipohýji ñembyasy, ipuku ha hypy'ũ.

Hetáma añohe tesay che rekovépe
ko mborayhu añandúvare nderehe
omochaĩ ha omokáva che retépe
ha ndikatúi chehegui roguenohẽ.

Rohechaga'u

195

Che páype ha cheképe ahecha nde pukavy
máva piko oimo'ãta ajuha che tyre'ỹ
nde ha'éva eirete emongueráva che mba'asy
ha ko'ağa aňamindu'úvo che jopy rasy ne pore'ỹ.

Ha! kuña, kuñaite resa mburukuja
oiméva ko'ápe ne rechaga'u yvotyeta
ko'ağa peve naimo'ãivointe che rejamaha
che rete ikane'õma oňohégui tesay.

Rohechaga'u, ejumi jevýna torohetúmi
tove roañua mbarete porã,
hi'ãmiroguáicha araka'eve nderehomó'ãi
ko'ağa ġuarã mba'épa rejapóne, che symi porã.

Oimenemahína ñande ru rovái reñesũ
tapiiaite roguáicha eme'ẽ chupe ndeaguyje
ndaiporivechéne ndeichagua tekove, kuña resahũ
itajúpete oňemboapeva'ekue ne korasõ.

Ha! che sy opytáva chéve neremimbo'e
araka'eve che apytu'ũkuágui ndoje'óiva'erã
oiméne ový'a Tupã amoite yvápe
ohechavo nde ha'eha tekove joheipyre.

Che páy ha che képe ahecha nde pukavy
ára ha pyharépe aha'ārōva reju
ha katu aikuaáma ne pore'ỹme aikovetaha
mba'éiko ajapóta oġuahéne ára jajoecha haġuã.

Tupã rembiapo

197

Yvotytýpe nde neporãvéva,
nery'akuãvureíva ko'etĩ mĩmbi
rejávo che ypýpe nde poty jeráva
pire s̃ji asy itaju ku'i.

Tyvyta jajái, resa yvapurũ
nde pukavymi ndijavýivoĩnte kuarahy rata
ne ma'ẽ rorýko chemopirĩmba,
ha ombogue che py'águi opa angata.

Ne ñe'ẽ vevýji, guyra purahéicha
ñahendúrõ hína ñanembovy'a,
opyta che akāme mandu'a rorýicha
taipiaite guarã taromandu'a.

Mborayhu meme upe nde rekove
ohechaukáva teko potĩ añete ,
ha che jurujái nde rehe ama'ẽ
Tupã rembiapo apytépe nde ne porãve.

Rohayhueteiko,che yvotymi
che korasõ mborayhúgui henyhẽ,
hĩãnte chéve nendive apyta amano meve,
tove ñandejára tome'ẽ jopóivo chéve pe nde rekove.

Nde resa jajái

199

Anína upéicha remaẽ che rehe
ahechávo omimbi ha ojajái nde resa
che ahy'o che jopy,
oñopũ, ombopyahu che ñembyasy.

Ambyasy, ahechaga'u ne ñeẽ
ipotýva che apysápe cherenói jave,
ha nde po katu ojerokýva ohovasavo che rekove
oikovéa che akāme ko'ágaite peve.

Aína che sy! maraiko ndéve Tupã ndegueraha,
iku'i che korasõ,
huguysyry, henyhẽ techaga'u
ndokuerái ha ikane'õ.

Nde resa jajáimante opyta,
ohesape che raperã,
ndoguemo'ái araka'eve
mborayhúmante oheja nde resa rapykuere.

Nahĩ'ái avave oñandu
ñembyasy che añandúva
ha katu opa ohendúva
tove isy tohétumba
Opavave membykuéra
ani oha'arõ ko'ã mba'e oiko hese,
ñandesýpe oikove aja
ñame'ẽva'erã mborayhu, mboaje ha aguyjetaite.

Che sy, ne ma'ẽ rory okái che resápe
opyta huguápe ko'ága peve
ndogueichéne hata,
che korasõ kuágui araka'eve.

Jasy renondépe

201

Ñasãindy jave hesakãmbaite ñande rekove,
yvápe ojecha omimbijoa mborayhu ku'i
jasy opukavy, omyasãi che ári hata rendymi
ohechávo hína aguapy hese ama'e asy.

Oikuaaroguáicha chéve ojuhúva,
oñemoaguíve ha'e che rehe,
upete jave ojehykuavo che ã guíve jahe'o,
jahe'o ndikatúiva che rete ojoko.

Ha'e noimo'ãi che rehe oikóva,
che voi naimo'ãi ko'ãgaite peve
che moirũhára jasy mi rovái ka'aru pytũvo,
oho, ouve'ỹ haguagui araka'eve.

Pytũ jave hína rojúva jasy renondépe
roñe'ẽme'e ko mborayhu ndopáiva'erãha,
ha katu ko'ãga che reja cheaño
ndaikuaái mba'épa hese'ỹ ajapóta, ku che tyre'ỹ.

Noiméipa ha'e pe yvate omimbíva,
che resay oñehẽvo omimbieteve
ha ombou jasýpe chemoirũvohína
Ko pyhare asyetépe hese'ỹ aime.

Hĩãnte chéve jasy renondépe jajohavi'u
ha katu ko'ãga nde rehe'ỹ aime ,
aromandu'ávo jahasava'ekue naimbojojahái,
ha ko'ã mba'e jasýnte oikuaáva opyta chupe jepive guarã.

Jaipykúi tape

203

Ñasě jaguata
jaipykúi tape
mokōive jaha
jahasa ysyry,
oimimbi, ipotĩ,
hesakā asy.
Guyra purahéi
oġuahě ñandeapysápe,
ombohory ñane ā,
jaha pukuve
jaheka mborayhu,
ipuku tape,
jaha jahave.
Aníke kane'ō
oipyso ijyva
ipojái hagua ñanderehe
jaháke, jaháke
jaha pya'eve.
Jahecha tapeyképe
ipoty, hy'akuāvu
yvoty porāite
sa'y memete,
Tupā ipópe
ojapova'ekue.
Jahavemive
jahecha panambi
ojeroky jovaipa,
oguejy ojupi
mbeguemi ysyrype
ipepo omyakjvo
oñembopiro'y.
Jaháke jaháke,
jahave jahave
tape ohohápe,
ipuku jepevérō
jaha hendive,
ñaguahene katuete
jaipykúike tape.

Amombe'úta

205

Rohechávo katuete
oryrí che retŷma
che ry'ái ha che ro'y,
aguapy ha añembo'y.
Ndékatu repukavy
reikuaa che remiandu,
reñandúnepa ndeave
ha katu nde'eréi mba'eve.
Ndaikuaái mba'êpa
ajapóta rohecha jave reju
apytáva che ñe'engu
opágui cheresarái.
Hĩ'ántengo amombe'u,
arosapukái ko mborayhu
akyhyje arokirirĩ,
ndaikuaáigui ne remimo'ã,
ikatúnte ave reipota
mborayhu che aguerekóva,
aréma ne mba'erã,
Ha ko'ãga
añembopy'apeteĩma,
ahechavove reju
ajamíta ne rendápe
amombe'u che remiandu,
ndacherayhúiramo jepe
reikuaátama che jurúgui
añandúva nderehe.
Ha katu ajeruréta
Ñandejárape ikatúrõ
topoko ne korasõre
reme'ẽ haguã chéve
avei ne mborayhu,
mborayhu añetetéva,
mba'e iporãvéva
ikatúva ñañandu.

Narokirirívéma,
toiko oikova'erã
amombe'úta ndéve
añandúva nderehe.
Ikatúnte upeichahágui
japyta oñondive.

Ejumi jevy

207

Aipota reju
repyta ko'ápe,
jepive roguáicha
jaikomi jevy
Ko'etĩ paravo
ñasẽ oñondive
jaipykúi tape.
Ahenduse jevy
ne ñe'ẽ, yvoty
ry'akuã oguerúva
ombojeguávo che rekove.
Aikuaa'ỹre reho,
reho chehegui
ha nderejuvéi,
roha'arõ ko'ãgã
kuehe guaréicha ha
araka'eve nereguahéi.
Eju jevýna,
che korasõ
nerenói, ndoikuaái
araka'epevépa
oikovéta nderehe'ỹ.
Hasy ko añandúva
ndopíri chehegui
mborayhu aguerekóva
nde rehe añoite,
ára ha ára
okakuaa ne pore'ỹ.
Okaru che retére
jehechase, temimbyasy,
kane'õ ipohýi
ipohýive.
Aipota reju
repyta ko'ápe
ani ne ñaña
nde rehe'ỹ areve
aikorõ, amanóta
ndaikuaái ko'ěrõpa
ahupytyveva'erã.

Reho chehegui

209

Ára okirirĩ
ñandeapysa ojoka,
yvytu oipeju,
reñeno reke
ha repytaite
ndereku'evéi.
Nde po ro'ysã,
repukavymi,
rasa ne porã,
ñaimo'ãvoínte
tupãsy rova.
Amaña jevy,
jevy nde rehe
roñatõi ñatõi
neremýiete,
guyraita oíva
pe oka jerére
okirirĩmba
ha'eteku oikuaáva
ko mba'e ojuhúva
naiporãiha.
Tovasy ahahápe
ahechakuaa,
mba'éiko oikóva
añeporandu.
Ama'ẽ opárupi
rohecha jevy,
pe reime haguépe
reñeno puku,
ñande ru rovái.
Epu'ana upégui
ndéve ajerure,
nde nacherendúi
che norohendúi
mba'éiko ajapóta
ndaikuaáiete.
Upéi ahecha
repu'ã reju

che añua hatã,
che rasẽ soro
chekangypaite.
Nde retekuemi,
mba'yrúpe oíme
oipykúi tape.
Añandu nde po
apu'a'imi che jopy
ndaipotái reho
epyta ko'ápe
ndéve ajerure,
ekiririeténte, ha nderesay
mbeguekatuete oñehẽ
ñehẽ.
Upéi sapy'a
ere cheapysápe
oġuahẽma ára
roheja haġua,
rekakuaapáma,
ha Ñande ru oipotáma
aha hendive,
ha katu
amoite yvágui
nde rehe ama'ẽta
ha rohovasáta
reikove aja, ha
upeichahágui Ñande ru
he'irõ
oñondive ñaiméta
opa árarã.

Che symi porãite

211

Kuña pyapy mbarete,
ma'ẽ rory
juru pytãmi,
juky asyete.
Kuña ndoitjivape
mba'asy ha kane'õ
ára ha ára
oikóva omba'apo.
Ikorasóme ojaitypo
hesakãvéva mborayhu
omosarambíva oparupiete,
katuetei oiporavóva ha
ohykuávo imembykuéra ári
ne re'ěvéva kunu'ũ.
Néina che sy
eju eguapy che ykére
roañuã hatã haġua
ha che juru renyhẽngue
tame'ẽ ndéve AGUŶJE
rohetũnguéo vevui asyete.
Hetáma reñorairõva
ore, ne membykuérare
Ñandejára oity mboyve ko'ẽ
remotyre'ỹma tapýi
ani roikotevẽ mba'eve.
Ha! che sy
nde rérako ijyvotypáva
«Margarita» niko ha'e
tove ndéve aguyje tame'ẽ
ha avei Tupáme ta'e
yvágare ama'ẽvo
AGUŶJETAITE che ru
ko kuñágui che reñóihague.
Katupyry, mbarete
ijojaha'ỹva ombojegua chupe
Rohayhu che sy!
nde ha'e kuña añete,
tove tapiaite

Ñandejára tohupi ipo
tanderovasa,
ha koě koěvere
tojaitypo ne korasōme
mborayhu ysyrjicha hesakāva
temiandu
symánte oikuaáva
ha oha'arojre mba'eve
imembýpe rāete ome'ě.

Victorio Román Cuyér Gómez

Amã

Pytumby jave ajapysaka
 Ahendu mombyry oñarõ jagua
 Avei yvytu oturuñe'ẽ
 Yvyra rakāme omokarapã,

Ahendu kyju opurahéipa
 Ha isaraki mymba opaichagua
 Yvaga ahecha ojekajeka
 Ára otiri, ikuápe overa

Che py'a oñandu kyhyje pyahu
 Ha kotyrypepygui che akã anohẽ
 Amaña maña, añandymokõ,
 Ha kiririhape chepytuhẽ

Upeinte ahendu
 Yvy ojahu
 Hayvi pororo
 Ha áravai katu okororõ

Mombyry opurahéi
 Po'imi aguara
 Hendive omõkõi
 Aipo mboijagua

Iñangekõima avei
 Upévo guyra
 Ha ituruñe'ẽme
 Yvaga ojoka

Overa mombyry, ou hina amã
 Ko'ape che aime
 Che anga hasé
 Ichupe oheka

Guãnguingue katu,
 ojahe'o mombyry
 Ha che chepiri, ndaikatúi ake
 Ndatopai pytu'u...

Ahendu pe y, ysrypegua
 Osẽmba oraha
 Oĩva henonderã, ára ivai añetehápete,
 Kyhyjepa'ũme, che akirirĩete

Che año ko'ape ahendu amã
 ¿Mamópa nde reimẽ pe péicha jave?
 ¡Che anga ndereka...
 Chepy'a nderechavaicha!
 Ko amã oropurahéi chevy'a'ỹ

Añandu vaicha umi amã resa
 Ogueru ha orahava upe yvytu
 Ho'arõ che angã rehe ha oikytĩ...
 Upe che ñe'ẽpotyryru...

Hendypu che py'ape, mborayhu jajai
 Ha ipotykyru, upe techaga'u
 ¿Mamópa reimẽ?
 ¿Mba'e rejapo?,
 ¡Pytuma ohóvo ha nderejerei!

Tavyguirei amaña maña,
 Vy'a'ỹ che mbojere...
 Oga inandi, nde nereimeiramo
 Ko'ape avei...

Che karameguape henyhe
 Umi tekove pehéngue
 Opytava'ekue pe vy'agui
 Ha avei vy'a'ũgui

Che py'a angata, ndaikatui ake
 Okape oikóvare ajapysaka
 Ha katu cheryepype
 Tuicha avei,
 Oiko hinã ko'ãnga upe áravai

Ha umĩ yvotyty'icha ojajaiva'ekue
 Iporã, ipotíva ñanderekove
 Mbeguekatu orahámãhinã
 Ára ro'ỹ ruvicha
 Ha oĩ haguéipi yvoty porã
 Opyta ipirukuemi, upe hakã

Ha ape aimẽ
 Aheka moopa jajavy ñande rape
 Ape techaga'u ha angata pa'ũme
 Ambohasa gua'u vy'a'ỹ

Mbeguekatu ñande ro pepo ari
 Osyry amārayvi
 Che katu, añandu mbeguekatu
 Chejukataha techaga'u

Ha ijaku'ĩ ohóvo, mbegue, mbeguemi
 Che rekove, nde rehómãro chehegui
 ;Añandu apáta pyhare amangype!
 Ahenduma voi ou manó ruvicha

Ha ipópe ogueru
 Kyse raimbe'ỹ
 Che jukavarã, peichareiete
 Che ruguy'ovarã, mbeguekatuete

Akānundu opupu cheryepype
Pire akúma che mbohasy
¿Mamópa reimē....?
¡Nderehe aikotevê!

Ndepomimi, che añuãvo
Ohopáne tasy
Ha ndejuru cheretũro
Ikatũne... aikovemijevy

Che rupa ningo ho'ysama nde rehóguive
Ejunã ko'ape...
Nderehe aikotevê
Pyhare ipuku nderehe'ỹ...

Ko'ape cheañ rohechaga'u
Naha'ei arakõi, naha'ei jasyra
Ha che, oimehape,
Upeicharõnguáicha roheka

Che ahoja mbyky,
Cheakanundu ro'y
Okape oky, ¡che rohechaga'u!
Ha nde katu... nderejui

Oha'ãngavaicha panambi
Ahendúva, ne ñe'ẽ mombyry
Yvyture ou, ha chemochichĩ
Ko che vy'a'ỹ ojoka, omopẽ

Ha amanóvo ahávo ko pyhare pukupe
Araháne, nde ava apopẽ
Oihaguã tapiama
Mamo ahahape chendive

Añandu yvytu oipejupo'i
Amo agüetente pe y osyry
Ha hendive...
ho'a avei che resay

Otyky mbeguekatu
Ichipe yvyre, isarambi
Oike pypyku,
Okañy ha oho

¿Moópa?, avave ndoikuaai
Oimene ñahõ, ¿avapa oikuaa?
Mamonepa oimẽ...
¡oho nde reka!

Okape arapy ndopytai
 Umĩ arapehẽ vai
 Oguerohasa ára che tavy paũme
 Ha kangy, tavy, techaỹme
 Che rekove oñeñandu

Ha ānga ro'y, jepe arahaku
 Añandu ro'y, kausa akanundu
 Anga che tavy, ñamindu'u paũme
 Amano hina ndereheỹ ko pyhare amangype...

Oraha ko arapy ohasávo
 Umĩ mba'e che āngape opytáva
 Umĩ mandu'a chendie guáva
 Umĩ puka orahava ikuape tesay

Ha oraha avei upevo pytũ
 Isa'y hũme arapy
 Ha añandu ijaku'i
 Mbeguekatu... upe cheryepy

Ha añeporandu:
 ¿Mba'épa che ajapo ndereheỹ?
 ¿Mba'erāpa péicha cherovatavy?
 Ame'ẽvo opa ohasávape
 Che popeguare kunu'ũ

Py'aroguirei, ndahái roheka
 Ay guĩ avei ko'ape apyta
 Ko'ape, sapy'ante oi haguepe,
 Mborayhu hypy'ũva

Ha che... roheka gueteri
 Opa jepyta ha kirirĩ paũme
 Umi ka'arupytume
 Ha, pe okẽ ñembotypype

Umi kunu'ũ, ndoikoiva'ekuepe
Roha'ãro ko'a ñe'ëpotymbytepe
Añongatu ndeve chemborayhu
Aha'arõgueteri rejujevy

Ha amboja nderehe...
ha'eha chevy'a'ỹ

Pe oikova'ekue oje'o
Mbeguekatu che angekoigui

Pe oikova hinā omanō,
Pe cheguata ojuasagui
Ha oikova'erāgui okañy,
ára ha ára pe kuaa'ỹ

Áravo'i omanova
Iñorairō arapyndipe
Ha aravoitegui oikontema
Oka'uva, hoga'yva, ohuāi yvy'ape'ari
Kuaa'ỹrē mamopa oho
Ambue tenda okahare
Ha ojava tavy pa'ūme
Mombyryhape omanō

Che katu ahai,
opa mba'egui tavyve
Che'anga oñeme'ēgui
Ñembyasype amanópeve

Ha yma chekerayvoty
Chemitāvepe arekova'ekue
Oveve oho mombyry
Ndoikuaasei mba'eve

Umi aratiri
Ojekyty ojuehe ohasakuevo
Kunu'u ndoikoiva'ekue cherekovepe
Ouva hina chembopirĩ

Ou omombay
Mborayhu opytava'ekue tesaraietepe
Yvyrarakā ochía, oturuñe'ẽ
Ojoka ipurahèipe arapy kirirĩ
Che akāme ymaguare oupajeyva
Ha upèintema che momirĩ

ʔ osyryryva itakuare
Ohekavaicha tape oikuaaʔhape
ʔvyty vaicha, mborayhu cheryepype
Oheka tape oikuava
Ñandereraha yvagaitepe

Ita ku'i jekakue
Ho'ava pe yvy ári ʔvyty kuape
Añakuera ojaitypova cheryepype
Orahava che vy'a añã retãre

Ha upeva pa'üipi...,
ʔvyra kuera okakuaava
Ñandejara rembiapo
Añetegua okañyva
Ha oiko chugui japu

Aravo'i ndohasaiva
Opytava pe arapyre
Ha ombopukuva ohovo
Ko che vy'a'y

Kirirĩ che mondyiva
Pe hy'apu añã retãre
Haiha osyryryva
Kuatia morotĩ porãre

Purahei ijeheguiva
Chiã ha turuñe'ẽme
Oraháva ipytuhẽme
Kirirĩ ryapuvai

Juru oñe'ẽhetava
Ha nde'iriva mba'eve
Tesa he'i pava
Ha niko noñe'ẽi

Mborayhu oje'ereiva
Juru guerekogui rei
ñe'e ndojejapoiva
Naheñoigui anga pe avei

Ku'e'ỹ ojepokáva,
Petei ku'e ndoku'eiva
Jaipokavo ñe'ẽngatu
Ñaikumbysegui «rohayhu»

Ha opa umiva pa'ũ me...
¡Amanõ mbeguekatuváicha añandu!

Vy'aŷ paŷme
 Añandu che ñe'ã iñangekoi
 Mbeguekatu okañy
 Chekanguekuape opupuva
 Ñemyakate'y

Oimenepa aña,
 chemoaño ko pyharépe,
 Chembotavységui
 Ou opurahei cheapysakuaitepe
 Purahei ouva ñaña rypy'ũgui

¿Oimenepa mboi, omaña mimbi
 Che rehe ñemi
 Amo yvyrakuaipi?
 Ijurugui osyry angaipavora re'ẽ
 Eirusu porãicha

Ejúntena cheguenohẽ
 Ko ñembotypygui
 Ha tove guyraicha tajaveve...

Taipe'antema che kupysa
 Ha taha nendive
 Avave ñanderupyty'ỹ haguãme
 Tapiaguarãicha, araka'eve...

Ikatune oime,
 Ñamarandu ndachekuaaveima
 Oimene avei, ñembo'e yma
 Chejurugui noséseveima

Avei ikatu ku mymba ñarõicha
 Che resa omimbi, che py'a iñaña
 Che pirere osyryma, peñaña rykue
 Ha tuguy kuape, ahepy me'ẽ
 Opa ivaiva cherembiapokue

Ha upeichavero...
Ajerurejevnyne yvagajape
Taimandu'a cherehe
Ha ajerurejevnyne ndeve
Ejujey hagua chendive

Oimẽro amanõta
 Ko amangy pyharepe
 Tove tamanõ nemborayhurérape
 Ha taha aña retãre, takai tapia
 Vy'ape aimene ndeverohecharõ
 Yvyape ari reiko revy'a

Amõ mombyry...
 Kuarahy oikahagotyo
 Omimbi overa
 Upe arasunũ

Ha ijayvu joa mymba opaichaguava
 Ha upeva pa'ũipi
 Kyhyje rerekua
 Ochiã, chiã pirĩ kororõ

Ha yvytu oraha
 Py'aguasu omõkõ
 Che aimemintema,
 Ko'ápe che año

Añanise mombyry
 Ha amã che joko
 Asapymi, ajapysaka
 Arapy ijayvu, árai oñua
 Jasymi omimbiva, pyharerei

Koẽro ikatune ára iporãve
 Ahanẽ roheka
 Rotopapeve

Oimeramo oĩ yvagapegua
 Chemoingovevene
 Petei ara, aha haguã rotopa
 Mamo reimẽhape

Tarohetu upe ndejurupe
Hande po che pope,
Cheresa nderesape
Ha'enē ndeve che anga oñanduva

Ha chejuruipi tambo hysyi
Opytamane upepe, che resay

Ha mbeguekatu amārayvi ho'a
Ahendu osunu upe mombyry
Arerire ko'anga okyjej
Oikovejeyta che rymba mimi

Ome'ējeyta yvy pe hi'a
Nde nereimēi
;Che rohechaga'u,
Che anga, añetehape ndereka!

Ou hinã amã...
Ha che ñande kotype
Kiriríhaitepe ajapysaka....

Ireneo Gauto

Reducción
San Francisco Lima
del Aguaray Guazú

Reducción

- 1 Ȳpane, Jejui syrýpe
 Ipa'u ndojuavyi yvága
 Upéicha oñemomoráva
 Jepe oi avei guyryry 239
- 2 Anichéne oje'e rei
 Osé hague chugui guarania
 Orekoháre en su entraña
 Remanso del Jejui
- 3 Jejui yvatevove
 Aguaray jajuhuva
 Oro ku'imi oguerúva
 Tapehũ oġuahẽ mboyve
- 4 Hembeype oĩ Reducción
 De San Francisco de Lima
 Oreko fe diamantina
 He'i haicha upe canción
- 5 Takuatĩgui ouvaekue
 Oĩrupi imbaretéseva
 Pytagua ipy'ahatáva
 Chupekuéra ou omosẽ
- 6 Ka'aguýre mi oikopa
 Ha'ete umi tribu errante
 Ȳvy ojuhu jevy mediante
 Tupã mborayhu tuicha
- 7 Ou jave isarambipa
 Sy, túa ta'ya mimindie
 Pe Fray Pedro Guairajúndie
 Chupekuera ombyatypa

- 8 Upe tapy'imi opu'a
Py'a'ete y rembe'ýpe
Mba'apo ha purahéipe
Ivaíva omboykepa
- 9 Ha'e kuéra hekoha
Hogami ñu rembe'ýpe
Ku ykua yvu ypyetépe
Mitäkuera o vy'apa
- 10 Guyrapon o'ita mbopu
Amo ka'aguy mbytépe
Laguna Blanca yketépe
Ombogue upe jepoyhu
- 11 Hyakuávu pe yvotyñu
Eireterã hembypáva
Mymba kuéra opaichaguáva
Oñe'ẽmba ka'aru
- 12 Ndaipóri ku jejahei
Señor San Francisco yvýpe
Santa Rosa manto guýpe
Tupāsyme oĩ purahéi
- 13 Fray Pedro ogueruvaekue
Oreko mil resonancias
Ombo'e haguã con ansia
Tupáme gua ñembo'e
- 14 Koã mba'e porãita
Ouvaekue mombyrýgui
Pe amo tetã ambuégui
Tekotevẽ jaikuaa
- 15 Grecia vaekue ombyatypa
Oúva del lejano oriente
Ha'éma hāgua vertiente
Crisólcha ombojehe'a

- 16 Gregoriana rupive
Purahéi isarambíma
Pe Liturgia iporávéma
Ha cristiano ipytuhě
- 17 Fray Pedro de Bartolomé
Un insigne misionero
Ndaikatúi mba'eveichavérõ
Upe hëra oñemboyke
- 18 Fray Pedro oheja vaekue
Ipoty pe reduccíonpe
Purahéi oíva oracionpe
Hendypu añaite peve
- 19 Ojoajuvo upe ñe'ë
Mbae'epundie pe amoitema
Ojajai ha ññasaivema
Arte Escénico rupive
- 20 Américape oñuãhe
Sásõ, joja reraitépe
Ha osevo guaranietepe
Pe ko'ë hetia'eve
- 21 Ko tetame ourupive
Tapicha ikatupyryva
Sinfonía ombokatuva
Ha armonía iporave
- 22 Upe polka kyre'ỹ
Ojehu ññepyrhape
Ojehaívo ava ñe'ëpe
Ome'ë py'a rory
- 23 Tuicha mba'e raka'e
Upe banda de policía
Ome'ëva jerarquía
Pe teoría rupive

- 24 Ñande apyategui ku ose
Paraguayo tuichaseva
ko'ereire ohekáva
Mba'epu ta iporave
- 25 Maestro Flores upea ha'e
Oha'áva omoambuevo
Purysyipe imbeguevevo
Ma'erāpa reikuaase
- 26 Anguirúmi oreko vaekue
Rigoberto Fontáo Meza
Ohekáva avei belleza
Ñe'ë yvoty rupive
- 27 Pyruvevúi ojehero
Oúmiva Reduccionpe
Ojechava upe misionpe
Puraheirã o mono'o
- 28 Ha'e mi peicha o topa
Yma guive imarangatuva
Ipypémi oñongatúva
Mborayhu tetamegua
- 29 Oikokuévo ojetypeka
Pehengue kúera pa'ūme
Heñóiva iñapytu'ūme
Ambue purahéira
- 30 Jareko techapyrã
Irundy puraheikuéra
Oja jaiva hera kuera
Ko tetame ombo tuicha
- 31 Rio Aguaray syry
Oraha al mundo entero
India, hendive El Arriero
ka'aty, Arribeño Resay

- 32 Ohecháro guáicha isy
Ohecha avei ikorasõ jara
Ha ohaimane upe ára
India pe ñeẽ yvoty
- 33 Heta mborayhu asy
Ojehúmi pe ijerére
Iporeỹmi haguére
Ojehu mba'e mbyasy
- 34 Ndaipóri ambue tape
Ani haġua oiko ivaíva
Poreỹ imantereíva
Rupi Mborayhu ogue
- 35 Ñemboyke ku hasyve
Oikogui heta imprudencia
Omondórova conciencia
Oĩỹre tekoteve
- 36 Guana me guarã rangue
Oñeme'ẽ Guajakípe
Amoite Yvyturusúpe
Hi'agui oho amuoteve
- 37 «La pena de amor fatal»
Oí «Arribeño Resaype»
Ha oġuahẽvo Paraguaýpe
Oiko chugui celestial
- 38 Omimbi tapykuere
Táva háicha ñañe'ẽrõ
Japurahéi El Arriero
Fontao ha Pérez mba'e
- 39 Tape guasu Lopez re
De San Pedro a Campanario
Upeva hína el escenario
Heta mba'e oiko hague

- 40 Ikatu háicha ojehe
Ojeku'e ygaratápe
Térã avei yvyrajerépe
Tape puku omotĩmbo
- 41 Oĩ oipurúva kavaju
Ha kuña oraha ijapyri
Heta avei mboriahugui
Yvyrupiete ojetu'u
- 42 Rigoberto osororo
Oikógui mborayhupápe
Amoite Lima ruguápe
Ndaje ha'e ou ha oho
- 43 Hesa iképende ohecha
Por la vieja carretera
Ovevérõ cual bandera
Upe poncho ka'asapa
- 44 Tava Lima ygarupa
Ha'ẽnomi yrembe'ýpe
Oha'a torypaitépe
Pytyvõmi ombohasa
- 45 Vy'arenda tapiaite
Oive hape comerciante
Ipyapyva navegante
Ha heta avei chokokue
- 46 Purahéipe ikoẽmba
Oñe ombe'u sufrimiento
Ka'atýre descontento
Tembiguáicha ojeikoha
- 47 Fontao Meza ogueraha
Ojapo chugui concierto
Maestro Flores con el tiempo
Violinpúpe ombojegua

- 48 Hendy, hetia'e, ojajái
Ysyry oraharoguáicha
Purahéi osẽ haguéicha
Ipu, hory ha iñasái
- 49 José Asunción ndie y poty
Sinfonía pe guaráicha
ku yvágape ramoguáicha
Guarania ñepyrúmby
- 50 Tava Lima gui oveve
Ose oho Paraguaýpe
Oigui Lima Paraguaýpe
Ñande anestro pytuhẽ
- 51 Umi irundy itaju
Oraháva ekue a la gloria
Paraguaýpe en la memoria
Peina aga hi'aju
- 52 Pe guarania «Ka'aty»
Ipohýi upe he'iva
Ñande py'are opokóva
Pehẽngue jehasa asy
- 53 Ndo rekoi explicación
«mi lindo pueblo» he'ivo
Pe he'iva ndaha'eiro
Táva Lima Reducción
- 54 Oime anguiru kamba'i
Ha'e peteĩ monumento
Limeño de puro acento
Itáva yvate ohupi
- 55 Europare oñemondo
Imbaraka ijyvaguýpe
He'i hāgua ava ñe'eme
Mamoguipa ha'e oho

- 56 Oĩ ryguasu kokore
Ohóva mombyryhápe
peteĩ mbarakaitépe
hendive jagua'i karẽ
- 57 Heta kamba'i oimeve
Ñane retã tuichaháre
Ñaimembana oýkére
Purahei taiporãve
- 58 Arapy jerovia oíha
Ha'e avei Táva Lima
Ku ñaiméro pype hína
Ikatúma jarovia
- 59 Fray Pedro de Bartolomé
Ouvækue de misionero
Guairajundie dos luceros
Ome'ẽ upe hekove
- 60 Ha'ekuera oima yvate
Protección mi ome'éne
Ha milagro ohechaukáne
Oihápe tekotevẽ
- 61 Hetekue oñeñongatu
Peteĩ yvyramiguype
Aguaray rembe'ýpe
Ñembo'e ichupe ikatu
- 62 Marangatu ohechauka
Ha'eha tupa ombouva
Oñotygui opave'ýva
Mborayhu Reinopegua
- 63 Opa ko che purahei
Hen'ýhéva mborayhúgui
Oséháre ka'aguýgui
Hatãve Osapukai

- 64 Tupao Lima pegua
 Peteĩ omaña al oriente
 Ha ambue katu al poniente
 Ñande historia ohechauka
- 65 Bicentenario jave
 Jaityvyro ñane poncho
 Toje'o umi korócho
 Paraguay taipotive
- 66 Aguyje ñe'e yvoty
 Kásike Guairaju rérape
 Ñame'ẽ ouva guivépe
 Ome'e upe ipojopy

Wilfrido Hugo Mendieta

Chokokue Remiandu

Ka'aruete jave

251

Yvyty aku,
tata ryapu,
reiko reipeju,
ha vokói regueru amangy pytu aku.

Epytamína ehendu
ko'ága ko ka'aru.
hasýva chéve tembiayhu.

Ñembyasýpe ajekutu
oguahévo pyhare,
angaipa apytere ijatypa cherehe.

Pytu'u mbeguekatu oguahẽ kiririhápe,
oguary che resa kuarahy'ãme
topehýi ombohape.

Ajere ha ajerévo,
che kochõ piru,
ahoja pererĩmi ári,
che kanguemante ipu.

Apay ko'etí mboyve
ñembyahýi ou che py'áre.
Peteque peteque ipu che py'a ha ochía ryekue,
ha'ete vointe ku chéve vaicha oñe'ẽ.

Mbyja yvate ohesape piritý,
jahape, kumbarity, mandĩ'o ha jetyty.
Kumandaguyra'i ndahetái ramo jepe,
ombojere ogapy.

Manduvi michĩmi, avati pytã,
pichinga, ha chipa
che kokuépe isarambi.

Ndahupytýi tekotevě
ha nahembýi mba'evete.
... Ko'ěvére ivaive.

Ha'ete vaicha ko chéve,
gytyu oipejuha hatāve
ha ipochy tuichaiteve.

Kuarahy amo yvate
ohesape ha otini mbarete.

... Ijetu'u pe kokue.

Ndahechavéi pe tape
aipykúiva'ekue kuehe.
... Ñanandýmante ha'éve.

Ñeha'ārō nahaveiva ha nomanoi oje'e,
ha aheka ichupe opa ko'ě.
Atopa che roga ykere ... imata pirupaite.

Tesay mbeguekatu
oguejy che rova yképe,
ndaikuaai mba'épa chéve oguahẽ.
Ñembyasy ha vy'a'ỹ
katuete che aho'i ka'aruete.

Pe Pochy Añetete

253

Che pojái ha che pojái
che pochúgui añetete,
yvate asapukái,
araíre apyvoi pe amo yvate.

Oime piko jajepokua atáite
Térã ñande ka'apa
ha hypy'a ñande ryguy,
ajeveřo jaheja ñane irũ ha ñande kyvy
oñapymi karugua vaiete kuápe
ha oañuã angaita kiriríhápe.

Tesahũ ha okañyhápe
oikove pe oikoveháre,
osununu ha okapuháre
opiriri pe tatakuápe.

Ha jepevéřo operere,
hatávérõ opararã,
pe tavy ichupe oipyhupa.

Tavy ipuku pe itukumbo,
ha asy ijerereko.

Tavy ha mboriahu omokañy arandu,
tetia'e oityvyro,
mba'asy ombotororo
ha ñembyasy iro'asy.

... Aretema jaiko asy,

Naipohávégúma ñande sy
ohecha pe mitã opita ka'a pochý.

Ñembyahýi ha py'arasy.
atyraite ojepoi ñande apytépe,
ha upete guive voi jaikove tyre'jetépe.

Iporã jaguereko pe poriahuvereko,
ha ñaime ñaimehápenteko
ñaikotevê pe teko.

Heta mba'e vai jahecha jaikove puku aja,
ha ko'áva tapicha
moñái ruvicha ñembouha,
omanda are aja,
Ko'vere... ñande pyhypha

Pytu'u ndorekoichéne
ambue paraguái ruguy kambuha.

Heta tesay porã
omyakỹ pe aramboha.

Ojokuáigui arema ñande ári
ñembasy tuichave'ỹva,
omondo ñande hegui
tembiayhu porã ouve'ỹva.

Heta iróva ñeko'õ
ohasávare gueteri,
pe tatape oho mboyve
moñái typói omboveve.

Tyre'ŷmi

255

Tapeyképe ojogapo
chokokue karai Lopo.
Ombo'ogao kapi'ipe,
ha ogyke yvyrapyte.

Ombojapaite ojuehe,
ha na'ipa'úi michími,
anive oike ro'y aramb'iimi
ni amayvytu oñemo hokẽ.

Opyta guive ha'eñomi
Ndo'uvéiva mba'evete,
Ta'yrakuéra ymaite
ojapo chugui tyre'ŷmi.

Aréma ohova'ekue
Ña Engrásia amo yvate,
ha upete guive itapere
jekay'uhápe pyhareve.

Ndaiporāvéi mba'evete.
Kokuépe ohejavaicha ichupe,
ha'eténteko oíva pe ijkere
ha oka'api mbareteve.

Ohupytývo asajepyte
hesaho pe amo yvate,
ha hasy asy tuichaiteve
pe opívo opytahague.

Oheka kuarahy'ã
ha oguapymi kane'õ,
sosohápe omboja'o
so'o mbovymi ha mandi'o

Ojepyso kapĩĩpe ári
Kirirĩhápe arambĩĩmi,
Omboguapy pe ikaru ári
Kane'o ha tyre'ỹ michĩmi.

Ka'aruete ojere
Oga'i morotĩmĩme,
ha oñandu hekoresamĩme
ikytãimaha pe hekove.

Omaña omañahápe, aje,
ivai pe hekove,
ha guaripólamante ombogue
angaipa ha tekotevẽ.

Hĩãitéma opytu'u
Ñandejárandi yvágape,
ha ikerairũndi toñomoirũ
ohuputyjey hatuua pe kunu'ũ

Ha!... che táva

Ha!... che táva mboriahumi
repyta rehóvo ne añomi.

257

Ndahoi'ipava'ekue ka'aguyhũ porã,
ysyry sakã, tyapu mbaraka,
ha guyra purahéi ne añuãmba.

Ko'ãga guarã heñói tuichapa
ñanandy yvate ha tapere vaieta.

Mymbachu'i ka'aguy jepeve ohopa,
ha yvytu kangy rekovia opyta,
ipyty iróva mba'asy ryru,
pohã oipurúva umi ñaneirũ
pytagua poguýpe oikopáva tavýpe,
ha omba'apokokuéva hikuai ñemitỹme.

Amaña ha amañahápe,
iperõ ha iperõhápe,
henyhẽ ha henyhẽhápe
soxatỹ ojepyso,
ha'etévante ku yso
omumu ha omumúva,
ha ojopy ha ojopýva,
ha ojoko ñande pytu.

Mitãnguéra ikurupa,
ipirekuéra oñembyaipa,
ituju ha inẽ vaipa,
hasohamante oje'e.

Ndaiporivei aichinjáranga ñeme'ẽ,
niaipo jehechakuaa,
... Ha'ẽño hikuái opytapa,

Ñande ruvichakuéra ojeporuka
pirapire mbovymíre,
ha oñembotavypa.

Oje'óiva oje'oipa,
tujamimi mante opyta,
oho'arõ omanomba
taperepe reiko haguã,

Hypy'a che resay rohechavo nañomi,
py'avaí che kŷti,
ityai ko che rendy,
ndaiporichéne sy ni teindy,
tua ni tyke'ýra
oñandu'ýva ko mba'embyasy.

Ha amó hypyvehápe,
mborayhu tuichavehápe
añesũne ajerure,
pe yvága tuicha javeve,
Ñandejára ha Tupãsyme,
tome'ẽ opa ko'e,
po'a juayhu ... taipyko'ẽ

Ko che táva porãité,
ha imembykuéra joaité
tohupyty tekojoja opa`koẽ.

Ha oimérõ tekotevẽ
ojeporu pe nde pyapy,
eñemoĩ peteĩ ñe'ẽme,
ha eityvyro ha emuña
umi tekove aña.

Pyhare puku ñande ahoï areteguivéma,
ojapyhyra yvyty ru'ã ñande pysyrõva.
Angekõi kirirĩ peina ohaitypo
mba'asy tuja akointe irova.

Che kyvy jasy,
hataindy yvatépe,
ohesapemi ko mba'embyasy.

Che ahoï ipópe ysyry sakã,
ogueru haguã
ivevúi asýva yvytu porã.

Oñepyrũvo ipu
ko che mbaraka,
ojera kangy,
vy'aỹ jerépe,
ko che purahéi.

Ojupi hóvo ñasaindy rapére,
oñemi mbegue ko che mbiay'uhéi.

Angata oguahẽ pyhare vove.
Tekove vai jejahéi pyre.

Che jopy hatã keraasy ñaña.
Ipu pyryrỹi ko che mbaraka.
Omombe'u iñe'ẽme pe ndavy'áiha.
Hĩ'ante ichupe jey rovy'a

Jasy morotĩ reguata rehóvo,
ehejána chéve rehasa mboyve,
yvoty pyahu ko'etĩ jave,
tojerapaite kuarahy pota.

Ha tojehecha ojehecha'ỹva,
ojehecha haguã ...
ityarõmaha ko tembipota

Kera yvoty ojerapa'ỹva che moha'arõ,
kyre'ỹ pyahu tembiapo joja,
oujeý haguã tekove porã.

Ikatúnga'u ko pyharevépe
heñói ko tetãme pe vy'apavẽ,
ha johayhu katupe ña amoñate.

Ñembosarái

261

Ayvu...
Tyapu...
Saraki...
Sapukái...
Mitānguéra oñembosarái.

Syryry...
Ñemombo...
Oñani.
Yvytúre isarambi.

Ojupi...
Okapu ha hayvi.
Ojeka...
Ojera pe ipuka.
Torypópe oikove ha ový'a.

Omyasái torore.
Oha'ã toryja.

Tikichúela...
Tuka'ẽ.
Guahotýre okañy pya'e pya'e.

Tyvyrópe omuña.
Ty'áipope hykuepa.

Oje'ói...
Ojevy...
Ojere ojuehe

Mitái akahatã
opaichagua py'apyha.
Ogaygua mbovy'aha.

Ohasa arapy,
Aravo, jasy ha ary

Oñemboja arapaha,
opave arahaku.

...Araro'y oñepyrũ.

Ahecha mombyryguive
che mitãramoguare.
Ysyry potĩ sakã,
ka'aguy ha ñu porã
che aho'i,
che añaũmba.

Ko'ãga ramo guarã ojapyhupa
ñembyahýi ha tekovaieta.
Ha mitã sa'yueta
pynandi ha opivo oikoreipa.

Hĩrantéva chéve ko yvy porã
yvytymeme ojejapipa,
ha taipotĩ pe henondera.

Tojupi ayvu.
Toiko jerovia.
Ha taisaraki
mitã porãita.

Ama Pyhare

263

Osunu mombyry.
...Overa vera.

Pyharepyte.
Ára opu'ã.

Arai vai iñakāpysē amo yvate,
pe hīariete.

Otirijeka ha ohesapepa
pe aravera oikytī'aja.
Ha ojapajeréi yvytu hatã
yvytýgui ouva.

...Oipeju tarova yvytu hatã.

Ombovevepa pe hapépe oíva,
ha orova hendágui ipu'akamíva.
Omosarambi yvyra rogue,
kuatiañe'ẽ ohupi yvate.

Omokarapã yvyrarakã,
Iñakārague ombocharapa.

Otoruñe'ẽ po'i pe takuára kuápe,
Ipu charara tajy oihápe,
Omopararã... óga aikoha.

Omyáho ohasavo kap'i pytã,

Osunusunu...
Otykytyky...
Okirirĩmba atõi mbopuha.

Morotĩrotĩ,
mayma overa,
pe che roga okara.

Overaverava

Oryryiryryí che rymba jagua.
Ipy'amirígui oñemondyipa.

Oñembyapu'a...
Iñakuruchí...

Opororororo pe amaresa,
hapykuéri oúma pe ama tuicha.

Totokytotóky amandáu ho'a,
Ombokuapaita ko che roga'ã.

Asé aguapy ko che rogaguýpe,
ha ahechami
pe che korapýpe
...aratiri kai
ho'aha tyapupe.

Ohapypaita pe che kogaty
ha omochororí kokuere jere.

Amaña hague...
amaña sapymi,
ha cheresatu sapy'aitemi.

Ahecha ohasa,
...isarakiraki
ysyry tuju yvatégui oúva.
Omboyke mboyku,
...ohupi hí'ári,
oraha oíva yvy'ape ári.

Oký kyre'ŷ,
ochororohápe.
Hoy'upa ñu,
ha yvypé oíhápe.

Che mandyjuty oí h'ahápe.

H'ántéva chéve noiméi oraha
che kóga porã,
ty'ai ryakuã,
pekýicha ikyrjiva,
po'a joguaha.

Ohasa mbouve yvytu'atã.
Iñapysěpysě ... mbyja veraita,
omyenyhě jey pyharépyte,
ama yvytúpe ojovahéi rire.

...Aravai paha.

Osunu mombyry.
...Overavera.
Otirí.
...Ojeka.
Omombe'u ohóvo ohasamaha.

Los autores

267

LUCINO RODRÍGUEZ

Nació en San Juan Bautista, Misiones el 13 de febrero de 1971. Es Sub-oficial Mayor de Orden y Seguridad en la Policía Nacional y ha realizado también estudios de lengua guaraní. Es auxiliar de cátedra de lengua guaraní en las facultades de Derecho y Filosofía de la Universidad Nacional de Asunción. Participa activamente con su poesía, en festivales populares de todo el país. Publicó el libro *Che remiandu angue poty* en 2004.

FELICITA ARENAS

Nació en Asunción, el 5 de febrero de 1963 y reside en Altos desde hace varios años. Es licenciada en Lenguas Castellano/Guaraní, con énfasis en educación bilingüe, por la Facultad de Lenguas Vivas de la Universidad Evangélica del Paraguay; se graduó asimismo como Locutora Radial y Televisiva, destacándose como mejor egresada en ambos campos. Actualmente es catedrática de lengua española en el Instituto Superior en Ciencias Lingüísticas. Obtuvo varias distinciones nacionales como la Medalla de Honor al Mérito por crear sedes y dedicarse a la docencia en sedes del Instituto de Lenguas de todo el país.

VICTORINO CARDOZO OVANDO

Nació en Santa María, Distrito de Unión, San Pedro, el 8 de noviembre de 1955. Obtuvo el título de Bachiller en Ciencias Humanas a los 40 años. Posteriormente se graduó como Profesor de Educación Media, Castellano Guaraní en el Instituto de Formación Docente de Santaní, así como la Licenciatura en Guaraní en el Ateneo de Lengua y Cultura Guaraní, Filial Santaní. Se dedica a la docencia, enseñando en varias instituciones escolares.

DIANA RÍOS

Nació en Carmen del Paraná el 31 de enero de 1986. Se graduó como Licenciada en Educación Bilingüe en la Universidad Nacional de Itapúa (UNI). Se dedica activamente a la docencia en diversas instituciones de Carmen del Paraná. Tiene en su haber numerosos textos poéticos inéditos hasta el presente. Obtuvo distinciones por su excelente rendimiento en sus estudios.

VICTORIO RAMÓN CUYER

Nacido en Villarrica el 26 de marzo de 1992. Cursa el segundo año de la carrera de Ingeniería Industrial en la Universidad Nacional de Villarrica del Espíritu Santo, así como el primer año de Ciencias Contables de la UNA, sede Villarrica. Participó en el Concurso Histórico, Cultural y Literario «Rutas de Libertad - Paraguay/ España 2009», organizado por el Ministerio de Educación y Cultura y la Organización de Estados Iberoamericanos, resultando ganador con su texto titulado *Paraguay volando en alas de la libertad*.

IRENEO GAUTO

Nació en Villa de San Pedro de Ycuamandyyú el 15 de Diciembre de 1932, y firma sus trabajos con el seudónimo I RGM. Reside con su familia en Santa Rosa del Aguaray. Se graduó en Filosofía en el Seminario Arquidiocesano de Paraná, Argentina y estudió también Teología en la Facultad de la Pontificia Universidad Católica Argentina. Actualmente es docente jubilado. Posee diez obras inéditas registradas, algunas ya divulgadas como *Luz Solidaria* y *Santa Rosa Norte*. El texto de la *Guaranía Lima del Paraguay* es la síntesis del presente poemario.

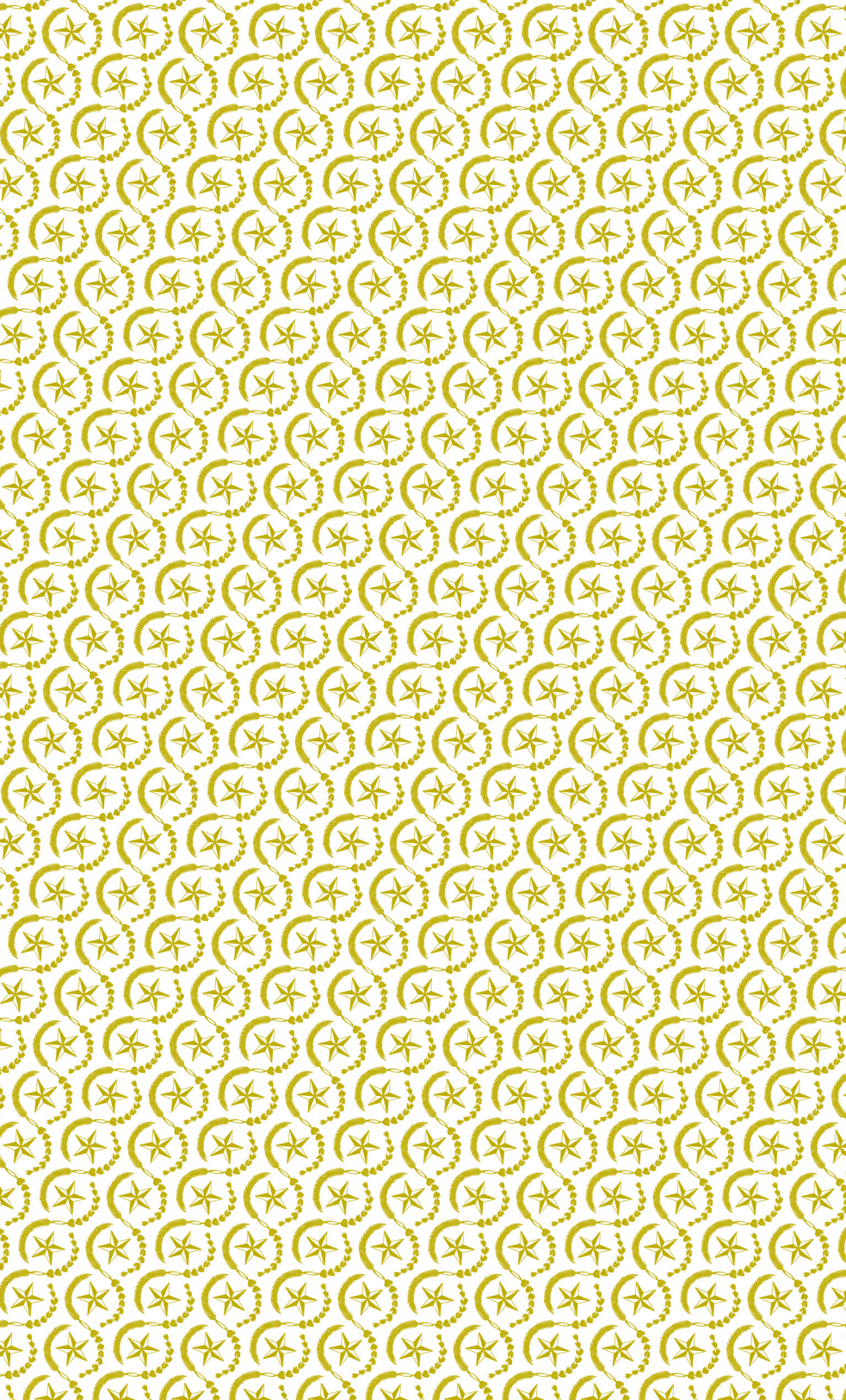
WILFRIDO HUGO MENDIETA

Nació en Fernando de la Mora el 12 de octubre de 1945. Es graduado en Ciencias Sociales por la Universidad Nacional de Asunción. Presta servicios de consultoría independiente en Desarrollo Rural para varias organizaciones nacionales e internacionales. Ha publicado la novela testimonial *Un grito de libertad -Yvy angata* en el 2006, así como varios libros técnicos. Actualmente tiene en imprenta el libro *Fogones - Crónica de dos vidas* y un poemario.

Compuesto en la tipografía
Compilada en 9 / 12 pts.

Esta edición de quinientos ejemplares
terminó de imprimir en los talleres de
Artes Gráficas Emasa en julio de 2011

Secretaría Nacional de Cultura
Presidencia de la República
Estados Unidos 284 esq.
Mariscal Estigarribia
Tel. 442 515
www.cultura.gov.py

PRIMER PREMIO

Kuatia Resay
Lucino Rodríguez

SEGUNDO PREMIO

Paraguay, che rekoha
Felicita Arenas de Díaz

MENCIONES ESPECIALES

Temiandu ayvu
Victorino Cardozo

Amã
Victorio Cuyet

Reducción San Francisco
Lima del Aguaray Guazú
Ireneo Gauto

Chokokue remiandu
Wilfrido Mendieta

Korasõ ñe'ẽ
Diana Ríos

Cultura
Secretaría Nacional
Presidencia de la República

200
PARAGUAY
BICENTENARIO

ISBN 978-99967-628-1-9

